

TALLER

DE

Encuadernacion, Rayado

y Libros en Blanco

DE

RICARDO SANCHEZ

Calle del Coronel N.º 42

MÁLAGA.

De re hortēsi libellvs, vvlgaria

herbarum, florum, ac fruticum, qui in hortis cōseri solent nomina Latinis vocibus efferre docens ex probatis authoribus.

In puerorum gratiam atq; vtilitatem.

Recognitus & auctus.

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani.
M. D. XXXVI.

Caroli Stephani Libellus de re hortensi.

Cogunt me adoleſcentulorũ quorundam, bonarum, ita me deus amet, literarum ſtudioſorum preces: vt hortorũ non ſolum herbas, ſed etiam violas, frutices, & huiuſcemodi cætera breui compẽdio deſcribam. Sunt hæ quidẽ preces, ſed tales, quibus niſi amiciſſimi eſſent, qui id à nobis quotidiano cõuitio expetũt, nunquam obtemperare induceremus in animum: neque aliquando committeremus, vt tam incõſtans & varia herbarum atque fruticũ nomenclatura à nobis audaci quodã verius, quàm certo dicendi ſtudio deſcriberetur. Aiunt tamen illi, ſe non quæ incerta ſunt & obſcura expoſtulare, tantùm quæ vulgaria,

& ab antiquis tum Græcis tū Latinis authoribus explicata. Atqui illud, me hercule, tam videtur mihi difficile, quàm quod est difficillimum. cum & omnino diuersus sit hortorū nostrorum ab antiquis cultus, & non omnia habeamus quæ illis erāt in promptu: nobis quoque plæraque in vsum veniāt, quibus planè antiqui hortorum cultores caruisse videantur. At verò, inquiunt illi, tantùm petimus, vt vulgaria florū, herbarū, ac fruticum nomina, quæ in hortis nostratibus passim reperiuntur, Latinis vocibus nobis exprimas, aut si desint Latinæ, Græcis verbis quo pacto dici possint aperias: vt saltem siquando nobis contingat hortulos inuisere, quibus nemo est qui non animi causa plurimū interdum oblectetur, muti non videamur: aut ab illis rebus alieni quæ ab optimo quoq; ingenio, singulari quo-

dam animi desyderio appetuntur, & nostræ eruditioni haud parum cõferunt. Nihil enim est quod æquè iuuenis animum cõmmendet, atque earũ rerũ cognitio, quibus quotidie animũ pascit: perinde atque optimũ est eum qui tritico assiduè vescitur, panis nomen nõ ignorare. Perbelle id quidem & ingenuè: neque verò illud non ab optimo ac laudabili ingenii candore prodire potest, vt id desyderetis: modò aliquando præstare possim, quod fortassis immatura ætas vix pollicetur. Faciam tamen quod in me erit: dabóq; operam, vt si non omnia, saltem quæ vulgaria sunt magis, & à Columella, Varrone, Plinio, atque aliis tradita, facili quodam ordine accipiatis. Itaque ab ipsa horti significatione incipiendum.

Hortus.

Hortum ab antiquis dictũ pro villa (vulgus vocat *ung uillaige*) author est Festus: ea ratione, quòd ibi orirentur qui arma capere possent. Hinc Plinius lib.19.cap.4, In duodecim (inquit) tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus, in horti verò significatione, hæredium. Et paulo pòst, Romę quidem, inquit, per se hortus, ager pauperis erat. Itaque à verbo orior, deductũ est. ob id autem aspiratur, vt differat à dictione ortus, quando originẽ siue natiuitatem significat. 2

Hortus, *ung iardin*, à Gręcis κῆπος dictus, qui vel animi gratia fiebat, hoc est ad voluptatẽ & delectationem (cuiusmodi Epicurus Athenis primus instituisse intra mœnia creditur: vt meminit Cicero in libris de Natura deorum: vnde etiã hortorũ magister à Plinio dictus est) vel etiã vtilitatis: Expedita enim res, inquit Plinius, & parata semper, neque egent igni, qui hortos habent: crudis enim cibis facilè vescuntur, & coctu facilibus. 3

Itaque hortus altera succidia quondam putabatur, & vbi opes horti deerant, de carnario & macello viuendum erat: erãt autem carnis desyderia antiquis in exprobratione. 4

In horto antiqui maximè caules serebãt ad pulmentaria: vnde hortorum caules plurimũ prædicat Cato. Et matrũfamiliâs horti curæ erãt. hinc iudicabãt in domo, nequam esse matremfamiliâs, vbi indiligens esset hortus. 5

Hortus olitorius, *ung iardin de mesnaige*, in quo

olera feruntur, & crefcunt in vfum noftrum. Olus autẽ vocamus vnãquanque fatiuã herbã, qua vefcimur, & cuius foliis & caule vtimur in eduliũ. Theophraftus, Olera, inquit, vocamus, quæ in vfu noftro funt, vt intubũ, &c. hinc forũ olitoriũ Romæ macellũ diu vocatũ eft, quòd in eo olera venderẽtur. Vnde etiã olitor, qui hortũ olerum curat & excolit, *ung iardinier*: qui à nonnullis etiã hortulanus, & à Græcis κηπουρός appellatus eft. 6

Hortorum curam & cultum veteribus agricolis infigniter neglectum probè ait Columella lib. 10. Parcior enim erat apud prifcos frugalitas, humillimífque cibis victũ tolerabant. Mox verò cũ noftra ætas dapibus libidinofis precia conftituerit, cœnæque non naturalibus defyderiis, fed cẽfibus æftimẽtur, plebeia paupertas fummota, à preciofioribus cibis ad vulgares compellitur. 7

Horti etiã in plurali, nõ folũ oleribus, fed & arboribus cõfiti dicebãtur & voluptatis gratia cõparati: vt Põpeiani, Salluftiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in precio fuerũt: extántque adhuc hodie eorũ hortorũ vetuftiffima monimẽta: vt facilè cõiicere poffimus inftar villarũ exædificatos fuiffe Mecœnatianos & Neronis principis hortos. Quinetiã viuaria & aquæ pifcatoriæ hortis includi folebant voluptatis & amœnitatis caufa. Cic. 3. Off. Pythius quidã qui argentariã faceret Syracufis, vænales quidẽ fe hortos nõ habere dixit, fed licere vti Cannio (fi vellet) vt fuis, & fimul ad cœnã hominẽ in hortos inuitauit. Quo in loco etiã hortulos pro eodẽ fumere videt: Cãnius (inqt) eques Roman⁹ dictabat fe hortulos aliquos

emere velle, quo inuitare amicos, & vbi se oblectare sine interpellatorib⁹ posset. Itaque hortos Crassipedis dixit Cicero ad Atticũ, pro fundo, & quã possessionẽ rusticã vulg⁹ vocat: Cogito, inquit, in hortis Crassipedis, quasi in diuersorio cœnare. 8

Hortus pensilis qui supra colũnas vel ædificia factus quodammodo pendere videtur: cuiusmodi memini me vidisse Romæ in palatio amplissimi Cardinalis à Valle. Huiuscemodi autẽ hortos, vt inquit Plinius libro 19. cap. 4, vel Semyramis, vel Assiriæ rex Cyrus primùm fecerunt. Idem lib. 36. cap. 4, Leguntur & pensiles hortos, imò verò & Latiũ oppidum fecisse AEgyptiæ Thebę. Quiddã simile cũ pẽsilibus hortis videtur habere ii quos plebs nostra vrbana de fenestris suis appẽdere solet: vt hortorum imagine, vt inquit Plinius, quotidiana oculis rura præbeant. 9

Hortus riguus vel irriguus, qui suis & naturalibus aquis, vel per hortum facile delabente aliquo riuulo irrigatur, *ung iardin pres de leau, ou au meillieu duquel passe ung ruisseau deau clere.* Quemadmodũ in villulis sæpe inuenitur. Plinius lib. 19. cap. 4, Hortos villæ iungendos nõ est dubiũ, riguósque maximè habendos si cõtingat profluuio amne. Quod explicare pulchrè videtur Columella his versibus,

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio semper sitientibus hortis.

Cato, Vinea prima est, vel si vino multo est, hortus irriguus. Quinetiã Plautus in Trinũmo hortũ irriguum appellauit, qui facile irrigatur, vel sæpe aqua perfunditur. Irriguum quoque fontẽ in passi-

ua significatione dixit Virgilius lib.4 Georg. Irriguúmque bibãt violaria fontẽ. & Tibullus, Tũc bibit irriguas fertilis hortus aquas. 10

Hortus instructus, *ung iardin en ordre, cultiué, accoustré*. Cicero 3. Offic. de hortis Pythii, Quid multa? Impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti, quãti Pythius voluit, & emit instructos: hoc est, cultos & ornatos. 11

Horti apud antiquos plurimũ cõmendati sunt Adonidis Veneris amasii & Hesperidũ, è quibus mala aurea retulisse Herculem fabulæ ferũt. Videto Erasmũ in Chiliadibus. Antiquitas, inquit Plinius, nihil prius mirata est quàm Hesperidũ hortos, ac regum Adonis & Alcinoi: de quibus multa fabulati sunt poetæ. 12

Ab horto fit hortulus, *ung iardinet*. Plin. lib. 25. cap. 2, Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo tuo. & hortensis, qui in horto crescit: vt hortẽsis asparagus, hortensis lactuca. Differunt autem hortensia, quæ Græci κηπουρικὰ vocant, ab agrestibus, cura & satione. Opes enim inquit Plinius, differentiam in cibo fecerũt, vt etiam carduis vescamur. 13

Conserere hortum, *planter ung iardin*. Varro de agric. lib. 1. cap. 23, Nam & in recentibus pomariis, desitis seminibus, in ordinémque arbusculis positis, primis annis antè quàm radices lõgius ꝓcedere possint, alii conserunt hortos, alii quid aliud. Sic etiam conserere locum. Colu. lib. 11. cap. 2, Itaque in totum præcipimus, vt quisque natura locus frigidus erit, is primus conseratur. 14

Facere hortum, *faire ung iardin*. Apricus locus,

inquit Varro deligendus, in quo feras violam, & hortos facias. nam ea ſole nutricantur. 15

Irrigare hortum, *arrouſer ung iardin*. Horti, inquit Plinius, ſi rigui non ſunt, è puteo pertica, organíſve pneumaticis vel tollenonũ hauſtu irrigãdi ſunt. Noſtri autẽ clepſydris vtuntur ad hortos irrigandos, *une chantepleure*. 16

Fodere hortulũ, *labourer ung iardinet*. Palladius, Si fons deſit, aut imprimẽdus eſt puteus, aut ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda eſt, &c. Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus aut quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum. paſtinum autẽ intelligit inſtrumentum ruſticum biſurcum, quo ſemina panguntur, vulgus vocat *une binoire*. 17

Inſtruere hortum, componere & ornare, *accouſtrer & mettre en ordre ung iardin*. Columel. lib. 11. cap. 2, His diebus commode inſtruuntur horti, de quibus ſuo loco dicam ſecretius. Vnde inſtructus hortus à Cicerone dictus 3. Offic. 18

Cæterum in horto probè faciendo hæc obſeruata ſunt ab antiquis, vt fuerit ſterquilinio ſubiectus, cuius ſucco ſponte fœcundaret: cui præterea leniter inclinata planities, curſus aquæ fluẽtis per ſpatia diſcreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus eſt, vt prius dixi. habebat inſuper terram ſtercore commiſtam, non cretaceam, argillaceam, aut rubrica conſperſam. hæc enim ſunt ſeminibus inimica.

Clausuræ & munitiones hortorum.

19

Hortos antiqui variis modis claudebant, quemadmodum hodie quoque solemus. Alii enim, inquit Palladius, luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitabantur. Qui mos passim in Italia adhuc est frequentissimus, præsertim in hortis, delectationis gratia compositis. Quibus copia suppetit, macerias luto & lapide excitant: vt solent ditiores, qui voluptatem pecuniis emunt, neque sumptibus parcunt: & pomaria, fruticeta, atque etiam veluti syluulas quasdam hortis includunt. Plærique sine luto congesta in ordinem saxa componunt, aduersus ferarũ impetus. Alii, ornatus gratia, spinarum ac ruborum plantas & semina in munitione disponunt: quòd ferè faciunt ii qui ruri & inclusum domi suæ hortũ habẽt. Ac ne quid à iuuenibus desyderari possit, eorum quæ ad hortensium munitionum cognitionẽ spectant, primùm nobis dicendum est de clausuris parietũ, atque adeo herbis quæ parietibus rusticis sese circũuoluere & adnasci solent: deinde verò ad sepimenta & sepes descendemus: & vnà ruborũ, spinarum, ac fruticum species explicabimus.

Herbæ vetuſtis hortorum parietibus ſponte adnaſcentes. 20

Quandò pernecessariũ videtur atque vtile, pueros hortos ingrediẽtes non ſolum eas herbas, quæ in ipſis creſcere ſolent, cognoſcere, ſed etiam earũ quæ foris, hoc eſt vel parietibus vel ſepimẽtis adhærent nomina, ſi forte interrogentur, ſcire, atque intelligere: non eſt igitur hæc pars à nobis omittenda, vt de illis pauca quædam breuiter diſſeramus. Ac ne aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipſa hædera. 21

Hædera itaque, quam vulgus vocat *du lierre*, (id enim eſt inſtituti noſtri, vt etiam vulgaria nomina percurramus) ab hærẽdo quidẽ dicta eſt, quòd vetuſtis parietibus inhæreat. Quibuſdam tamen magis placet ab edẽdo dictã fuiſſe ederam, quòd vetuſtos parietes dum ſerpit, & latius per muros quibus adhæret diuagatur, corrumpat & exedat. atque ita ſine aſpiratione & diphthongo contendunt ſcribi debere. Vnde etiam primam breuem habet apud Virgilium, Paſtores edera creſcentem ornate poetam. Neque vero deſunt, qui ederã dictam velint, quòd loca edita petat, & alte diuagetur, atque etiã altiſſimos parietes cõſcendat. mihi tamen arridet magis prior opinio. 22

Hæderæ autẽ (quæ à Græcis κίσσος dicitur) multæ ſunt ſpecies, quas proximũ eſt vt explicemus.

Eſt igitur prima omnium, hædera celſa, quæ per ſe ſtans arboreſcit, quam Græci dendrocyſſon appellant: ſiue etiam orthocyſſon vt vult Columella, hoc eſt rectam & rigentẽ, & quæ ſola ſine adminiculo ſtat. Eſt & alia celſa, omnium maxime viuax, quæ ſuis cirris & clauiculis parietes conſcendit, arbores amplexu ſuo perſtringit, & ſuccũ habet arbori, quam amplectitur, ſimilem: vnde quernea hædera in medicinis magis probatur, quemadmodũ & viſcus quercinũ, & polypodiũ quercinũ. Atque huius hæderæ celſæ tres ſunt rurſus ſpecies. Eſt enim nigra, quæ mas â Plinio vocatur, fértque corymbos nigros, hoc eſt racemos in orbem circumactos. Virgilius, Atque ederæ pandũt veſtigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nyſia appellabatur: quòd ea in ſacrificiis Bacchi, quæ Dionyſia vocabantur, coronamenta fierent. Alia eſt hædera alba, quam fœminã Plinius vocat. Eſt autem alba, vel ſolo ſemine aut fructu, aut fructu & folio. Virgilius, Candidior cygnis, edera formoſior alba. Seruius tamen nõ ex foliis, ſed ex ligno cognoſci vtranque hæderam contendit. Atqui hædera etiam antiquis ſatiua fuit, cuius ſuccus, tædia narium, graueolentiámque emendat. Plin. lib. 24, Quarta eſt inter celſas quę dicitur helix, folia multo minora habens quàm aliæ, angulata, & concinniora: cuius plures ſunt ſpecies. Dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nũquam autem fert fructũ: ac ne quis putet id vitio ætatis fieri, Theophraſtus ait, quantũuis diu viuat, nunquam helicem fructum edere. Eſt & alia præter has hæderæ ſpecies, quæ Græcis chamæcyſſos, Latinis hæ-

dera humilis siue terrestris dicitur. Serpit enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præsertim in syluis. Caue autẽ ne putes eam esse herbã quæ vulgo corrupte hædera terrestris, pro herba terrestri vocatur, atque in officinis pro hædera terrestri venit in vsum. nã neque folia hæderæ habet: sunt enim incisa magis latiora & asperiora, qualia marrubii nigri, aut potius violæ nigræ, rotundiora tamen. Præterea alium omnino odorem & saporem refert, est enim odoris teterrimi. Cæterum chamæcyssos hæderæ omnino similis est, nisi quòd imbecillis, vt conscendere arbores nõ possit, etiã si illis hæreat. nullos enim corymbos aut cirros habet. Atque hæc de hædera sint satis. 23

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, vulgo parietaria, & muralium, *de la paritoire*. quòd parietibus adnascatur & inhæreat. helxine autem dicta ab ἕλκω traho, quòd foliis hirsutis, proxima quæque attrahere videatur: atque hæreat vestibus ac quibusuis aliis rebus. Quinetiam eius semen esse admodum asperũ conspicitur. Scribonius, vrceolarẽ vocat, quòd tergendis vrceis idonea sit. Quibusdam etiam perdicium vel perdicias appellatur, à perdicibus, quæ summopere hac herba delectantur, ac sese libenter volutant in locis helxinosis. Est & altera helxines species, hæderaceum folium habens: quæ quia in vinetis vtplurimum nascitur, à Græcis cyssampelos dicta est, quasi vitis hædera. 24

Viola lutea quam quidam leucoion luteũ, pharmacopolæ violam Cheiri appellant: parietibus etiam vetustate exesis adnascitur, cuius descriptio-

nem differemus in eum locum, in quo de violis & floribus agemus. 25

Chelidonia, *de lesclere*, vel etiam chelidonium, quod quidem maius appellatur, habétque folia olusatri, parte altera alba, altera viridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentissimum est. Hac herba dicuntur hirundines pullis suis visum restituere: ad quod videtur vulgaris noster sermo alludere. Est etiam chelidonium aliud, quod minus dicitur, vocatúrque vulgo scrofularia, quòd scrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας vocant, *des escrouelles*) sanare comperta sit: éstque planta verna, humi serpens, folio hæderaceo, minore tamen tenero, & modicè pingui: sine caule, flore luteo, radicibus multis, torosis, bulbosis, tritici modo coaceruatis, & acribus pręsertim quãdo locis siccis nascit̃. 26

Crescit etiamnum muris præruptis quod polypodium vocatur Græcis, quasi multipes. radix enim illius herbæ multis cirris seu pedibus nititur: éstque intus herbacei coloris, habétque saporem veluti ex dulci amarum: folia filici similia apparent: ad quarum similitudinem accedit proximè quæ vocatur dryopteris Græcis, Latinis vero filicula, vel querna filix, radice tantùm à polypodio differens: nascitur enim polypodium etiam circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. 27

Aizoon quoque, hoc est semperuiuũ, vetustorũ parietum summitatibus crescere solet. Sunt autẽ eius duæ species: maius, quod folia latiora habet, spissa, & crassa, pollicari magnitudine, atque in formã gladioli acuminata: vulgus, Iouis barbam vo

cat, *de la ioubarbe*. Eſt etiam minus aizoon quã vermicularem vocant, à ſimilitudine foliorũ quæ rotunda ſunt & figuræ oualis, vt vermiculos putes. Semperuiuum autem dictum, quòd nullis frigoribus, aut cæli iniuria quantũuis frigida, moriatur. Huius autem poſtremi aizoi duæ ſunt ſpecies, alterum enim minus eſt, & folia minora ac ramos multos habens: quod ſi guſtaueris, calidiſſimũ eſt, & linguam vehementer vrit. (Itaque falſò pro aizoo ſumi videtur, cũ calidum ſit & exulcerans. vnde non parum mihi videntur aberrare, qui ea herba pro aizoo minore in confectione populei vtũtur: eam autem Latini illecebram vocant: quidam andrachnem agriã appellant) Alterum maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori ſimilia: quod ſi guſtaueris, frigidiſſimũ ſenties. Itaque noſtri id conſerentes & excolentes, in acetariis eo vtuntur. 28

Adianton, hoc eſt, non madèſcens, quòd ſemper ſiccum inueniatur, etiam ſi ipſam herbam aqua immerſeris. quòd ſi madeſcat, ſtatim quidem ſiccatur. Eſt autem duplex: album & nigrum: album quidem vocatur etiã ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni ſimilia: atq; hinc fortaſſis corruptum vocabulum, inquit Hermolaus, vt vocemus capillum Veneris. habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter ſe diſtincta, feſtucas exiles, admodum frequentes. plurima reperitur apud Montempeſſulanum circa puteos. Cuius loco ea herba, quæ vulgo vocatur ſaluia vita, veteribus parietibus creſcens, vtuntur quidam pharmacopolæ: eſt enim eiſdem viribus prædita mul-

tò tamen inferioribus. Nigrum autem adiantum, in vetuſtis parietibus & inter ſaxa frequentiſſimũ eſt, vulgus vocat polytrichon & trichomanes. 29

Aſplenum ſiue aſplenium ſiue ſplenium, herba quæ etiam vetuſtis parietibus creſcere ſolet, quã vulgus vocat *ceterac*. Manardus autem aſſerit vocari *cetrac*. dicta aſplenium, quòd pota ſplenẽ abſumat. Vnde Vitruuius author eſt, circa Cortinã vrbem, propter abundantiã aſplenii, pecora multa ſine ſplene inuenta. Marcellus eam eſſe putat (longè tamen diuerſam) quæ vulgò ſcolopendria ſiue ſcolopendrium appellatur, lienẽ enim etiam hæc abſumit: ſed eſt folio dracunculi, multo longiore tamen, ſine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophraſto hemioniõ dicitur, quòd mulis ſit gratiſſima, ideóque ſemiaſina appellatur. niſi mauis ſcolopendriã pharmacopolarum accipere, pro ea quam Dioſcorides phyllitim appellauit. 30

Poſſem hoc loco mille herbarum ſpecies, quæ tum ſuper ipſis muris vetuſtate exeſis, tum etiam in murorum imis partibus ſponte adnaſci ſolent: vt ſunt vrticæ, gramina, atque alia id genus: item etiã ea herba, quæ cyanos Hermolao Barbaro dicitur, à colore cyaneo: vulgo autẽ baptiſecula appellatur: papauer erraticum, & pleræque eiuſmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipſis agris conſitis aut etiam deſertis, item etiam locis campeſtribus ſuccreſcere ſolent, cõmodius videbitur, ſi earum tractationem differamus in eum libellũ in quo de agro à nobis fiet mẽtio. Itaq; ſatius nũc fuerit ad alias horti noſtri clauſuras digredi, quæ

ſepibus & ſpinis fiebant.

Sepes hortorũ, item ſpinarum &ruborũ, quibus hæ conſeruntur, nomina. 31

Columella lib. II. cap. 3. videtur ex Democriti Georgicis taxare eos, qui hortis munimenta extruunt: quòd neque látere fabricata materies perennare poſſit pluuiis, ac tempeſtatibus plerunque infeſtata, neque lapides ſupra rei dignitatẽ poſcat impenſa. Itaque ſepiũ faciendarũ rationem oſtendit, qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudúmque muniamus. 32

Sepes itaque, *une haye*, munimentum dicitur rubis aut ſpinis circuntortis factum, ad arcenda ab hortis pecora, vnde hirtas ſepes dixit Columella libro decimo,

Talis humus, vel parietibus, vel ſepibus hirtis
Claudatur, neu ſit pecori, neu peruia furi.

Huiuſcemodi autem ſepes arte compoſita, ſtructilis appellatur eidẽ authori. quòd ſi tabulis vel palis aut etiã lateribus cõpoſita eſſet, iam ſeptũ diceretur: quale fieri ſolet ad pecus includendũ. 33

Sepes autem naturalis, quæ & viua ſepes dicitur Columellæ, & Varroni ſepimentũ, fit vepribus, ſpinis conſitis, & ſulcis interiacẽtibus, ac ſentibus in id ſpatium ſupercreſcentibus, quod inter duos ſulcos interiacet. Sepimentum naturale (inquit Varro) obſeri ſolet virgultis & ſpinis, & ha-

bet radices viuæ ſepis. Cuius ſepis faciendæ docet rationem Columella lib.11.cap.3, Atqui hunc veprem manifeſtum eſt, inquit, interimi non poſſe, niſi radicitus effodere velis. Cæterũ etiam poſt ignis iniuriam melius renaſci nulli dubium eſt: & hæc quidem claudendi horti ratio maxime antiquis eſt probata. 34

IAM VERÒ nobis de ſpinarum, ſentium, ruborum, aut etiam fruticum ſpeciebus dicendum eſt, quibus hortorum ſepes ac vepres communiri ſolent. 35

βάτον Grȩci: Plinius, rubum: Columella ſentem appellat, *des ronces*. Sunt autem ruborũ multæ ſpecies, quæ ſubinde declarabuntur. 36

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, vaſtiſſima ſpina, & maximos ramos ferens: aliis rubus canis, canirubus Theodoro Gazæ dicitur: ob id quòd eius flores, canum rabidorum morſibus medẽtur: folia habet longè quàm myrtus latiora, florem item ſimilem, ſed minorẽ, ſine odore: attollitur autem & arboreſcit: fructum fert rubrũ, oblõgum, ſimilem oliuæ nucleo: intus verò habet lanuginoſa ſemina, qualia in fructibus roſarum reperiuntur, quæ ſunt exenteranda, dum ea comedere volumus. 37

Eſt & cynoſrhodos, roſa canina, *ung eſglantier*, folia myrti habens, ſed paulo maiora: recta aſſurgens in mediam altitudinem inter arborẽ & fruticem: fert ſpongiolas, quibus vtuntur medici ad malefica capitis vlcera, *la malle tigne*: vocatur autẽ vulgo in officinis pharmacopolarum, bedegar, & doctis Cachrys. 38

Chamebatos, humilis rubus, duplex eſt: alius qui nunquam per ſe attollitur, ſed demittitur ſemper: & qua parte terram attingit, iterum radicat: fértque mora nigerrima, & minora noſtris domeſticis, lanuginem quandam cæruleam ſuperhabētia: cæterū ſingula tantū in ſingulis corymbis, ex quibus moris fit optimum diamoron apud pharmacopolas. Alius eſt rubus qui chamebatos etiā dicitur, non ita ſerpens, vt prior: neque radicans qua parte terrā attingit: mora fert craſſa, nigerrima, & multa in ſingulo quoque corymbo. 39

Rubus Idæus, vel Batus Idæus, *ung framboiſier*, quòd in Ida mōte Phrygiæ plurimus creſcit: mora fert priori chamebato ſimilia, ſed rubra, atque interdum alba, odorata admodum, quæ vulgus vocat *des framboiſes*. 40

Rhamnus, *ung groſeiller*, vt multis etiam doctis placet, videtur, non tamen omnibus. Prima enim rhamni definitio apud Dioſcoridem, huic frutici cōuenit, quē vulgo groſſulariū appellamus: quòd eius fructus acini, ſint ficuū immaturarū acinis ſimiles, qui groſſi ſiue groſſuli appellātur. Colu. Lubrica iam lapathos, iā rhāni ſponte vireſcunt. 41

Oxiacanthos vel oxiacantha, id eſt acuta vel acida ſpina, vulgo *eſpine uinette*, à ſpinoſo frutice, & ſucco foliorum vinoſo. officinis Berberis appellatur, cuius non meminit Plinius: tātùm animaduerti in deſcriptione paliuri, eadem propemodū referre Plinium, quæ Dioſcorides in oxiacantha. Eſt autē arbuſtum piraſtro ſimile, ſpinoſum, baccis racemoſis, rubris, nucleum ſingularem habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuen-

culæ capillos tingunt.

42

Liguſtrum, *du troeſne*, etiamnum in ſentibus creſcere ſolet: foliis myrthi fœminæ vel oliuæ, ſed paulo latioribus, ac primùm florem album gerit, odoratum quidem: deinde verò baccas & corymbos primùm virides: & vbi maturuerunt, nigros, poſteaquam flos decidit, ex quibus fit atramẽtum optimum. Hinc Virgil. in Bucol.

Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Columel. lib. 10, & nigro permiſta liguſtro Balſama. Cypron Græci appellant, Mauri, alcãnam: quod etiam nomen pharmacopolæ retinuere: appellant enim oleum de alcanna, quod ex floribus liguſtri fieri ſolet. Cæterum aqua ex floribus liguſtri deſtillata, medici vtuntur ad eum morbũ qui vulgo cancer appellatur.

43

Matiana quoque à multis ſic vocata, quam vulgus vocat *du maſſault*, in rubis creſcere ſolet: fortaſſis dicta, quòd circa Matianam regionem, quæ eſt in Media, vel etiam Matianum lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentiſſima eſt: non admodum alte fruticat, & baccas rubras gerit racematim diſpoſitas.

Ambulationes.

44

Poſteaquam clauſuras horti abſoluimus, ac veſtibulum iam egreſſi ſumus, æquũ eſt nunc vt hortum ipſum ingrediamur: cúmque ſtatim ingreſſis primo aſpectu ſeſe nobis offerant pergulæ & in-

ambulationes: de iis primùm differere nos oportet. deinde verò vitium genera, atque adeò herbarum varias species, quæ iucunditatis atque amœnitatis gratia pergulis applicari solent, describemus. Itaque ab ipsis ambulacris incipiendũ. 45

Ambulacrum siue ambulatio, *une allee*, rastro ac chelyndro cõplanatum spatiũ, circum ipsius horti ambitum, quod interdum etiam pauimento cõstratum erat, in quo colligendi vel oblectandi aut reficiendi animi gratia inambulare solemus. Cicero primo de Oratore, Postero autem die, cum illi maiores natu quiessent, in ambulationem ventum esse dicebat. Plinius Iunior, in epist. Ambit hunc ambulatio, pressis, variéque tonsis viridibus inclusa. Quo in loco succurrit, vt obiter puerorum gratia declaremus quid sit apud Ciceronem de Oratore, Facere duo aut tria spatia per ambulationem aut hortum: nempe id est, quod vulgo dicitur, bis aut ter exspatiari, *faire deux ou trois tours par l'allee, ou bien autour du iardin*. Tum Scæuolam (inquit Cicero) duobus spatiis tribúsve factis dixisse, Cur non imitamur Crasse, &c. Hoc est posteaquam Scæuola duo aut tria spatia deambulando confecerat. 46

Fiebant autem duplici ratione ambulationes in ipsis hortis, vt etiam nunc fiunt: aut enim sunt tectæ, & has quidem galerias vulgo vocamus: aut subdiales, quæ tamen interdum pergulis aut foliis acfrõdibus viridibus, super admotas ac trãsuersas perticas applicatis opperiri solebãt, & obtendi ad inumbrationem. Quemadmodum super thoris antiquis fieri Virgilius testatur vndecimo

AEneidos, Instructósque thoros obtentu frondis inumbrãt. Huiuscemodi opus in hortis Theocritus τὴν φυλλάδα vocat, nos foliatã conuertere possumus, *une fueillee.* 47

Cæterum tectæ ambulationes antiquis fieri solebãt eo lapide, quem specularem Plinius lib.36. vocat: qui cũ facillimè in tenuissimas crustas finderetur, pellucidus admodum erat. Itaque specularia vocabantur, integumenta ex speculari lapide facta, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis Sat.4,

Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.

Quæ autem fiunt à nobis tectæ inambulationes, speculares nõ sunt: sed superius clausæ, hortis verò apertæ: vt earũ iucunditate frui possimus, etiã dum pluit. 48

Ambulationes autem soli & aeri expositas, Plinius lib.17. subdiales vocat. Vitruuius lib.5. hypetras: quæ Latinè etiã subdialia siue subdiualia dici poterunt. Et quia interdum pauimentis substerni solebant, ideo subdialia pauimenta vocauit Plinius lib.36, quas nos terracias vulgo dicimus. Atque hæc satis sint, quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem suo loco dicemus, quando areas & puluinos explicabimus. Nunc ad pergulas veniendum.

Pergulæ hortenses: Item herbæ ac frutices ipsis pergulis ornatus gratia applicari solitæ. 49

Pergula, *une treille*, à pergẽdo, vt opinor, dicta: quòd circunquaque vitis, vel quicquid aliud seritur, pedamẽtorum beneficio diuagetur & pergat. sunt autem iuniperinæ, vel etiam salignæ perticæ in arcum aut quadratam formam ita colligatæ & dispositæ, vt super iis discurrentes vinearũ aut cucumerũ rami, suis foliis inambulationes per æstatem sole feriente operiant: atque ita non parũ iucunditatis & vtilitatis adferant. 50

Pergula etiã, inquit Budæus, pro parte domus exporrecta & propendente (vulgus vocat *une saillie*) accipitur. Plin. lib. 35. de Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus. Sub his enim pergulis vænales res exponebantur. Quemadmodum hodie quoque Patauii & Bononiæ fieri videmus sub porticibus publicis. 51

Pergularum verò hortensium duo genera faciemus. Rectam pergulam, quæ pedamentis solo infixis, vel ad murum recta figura compositis, fieri solet: ad quam propagatur rosmarinus, leucãthemon, & alia huiusmodi, de quibus postea dicemus. Et pergulam camerariam, quæ vel salice, vel iunipero conflectitur, ad ambulationes opacandas: nomen lingua nostra à cunabulis infantium

habet, *ung berceau.* ad quam applicãtur vites, & flexiles quædam herbæ, vt bryonia & cucurbita: de quibus item poſtea. 52

Primùm itaque nobis eſt dicendum de iis quæ ad pergulæ rectæ ornatum conſeri & excoli ſolent, deinde verò ad camerariam pergulam progrediemur. 53

Itaque pergulis rectis applicantur herbæ grati odoris, in longum & altum fruticantes, præſertim in iis hortis qui delectationis gratia facti ſunt: atque hæ quidem pergulæ murales dicentur. plerũque enim muris applicantur, cõcinnatis in rectũ & tranſuerſum palis, ſecundum quos roſmarinus & leucanthemon, interdum etiam roſaria, propagari ac dilatari poſſunt. Quinetiam inter pergulæ rectæ ornatum, annumerabimus eas veluti clauſuras breuiores tamen, & minus altas, quàm pergulæ eſſe ſoleant, quæ circum ipſa arearum interualla, effictis cuicunque interuallo ſuis veluti oſtiolis formari ſolent: tũ vt ſint veluti fulcra quædam ſpectantibus hortulos. tum etiã ſecundæ cuiuſdam munitionis cauſa: vt ſiquando pulli vel animalia domeſtica hortum ingreſſa ſint, atq; adeò ipſas ambulationes, haud tam facile areas deuaſtare poſſint. Quæ tamẽ clauſuræ buxis opere topiario circumpoſitis, & ad varias rerũ effigies efformatis, interdum fieri ſolent. Vnde Plinius Iunior, in epiſt. Ab his, inquit, geſtatio in modũ circi, quæ buxum multiformem, humiléſque & retẽtas manu arbuſculas circumit. Sed iam ad herbas quæ pergulis applicantur deueniendum. 54

Pergulis rectis non ſolum herbæ quædam odo-

riferæ fruticantes, ſed etiã nonnullæ arbuſcularũ ſpecies fructus iucundiſſimos proferẽtes, applicari ſolent: quẽadmodum ſunt, malus cydonia, quã granatam etiam vocamus, à granorum multitudine: malus item punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur: vbi de arboribus fiet mẽtio, nẽpe in noſtro ſeminario, quem ſtatim poſt hortũ abſoluemus. Nunc tantùm de herbis quæ pergulis rectis admoueri ſolent dicendũ. 55

Roſmarinum, ſiue, vt quibuſdam placet, roſmarinus, frutex non ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdum ſolitus: vulgus noſtrum Latinam vocẽ imitatus adhuc hodie appellat *du roſmarin*. Eum autẽ fruticem Plinius libanotida vocat lib. 19. cap. 12. his verbis, Libanotis, inquit, locis putridis, & macris, ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentẽ. vſus eius poſt annũ ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. Dicitur itaque libanotis, ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανώτου: hoc eſt à thure, quòd eius folia & radix thus oleant maxime. 56

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis ſpecies, quarum vna tantùm nobis eſt cognitior. Eſt enim libanotis ferax, quæ duplex eſt, mas & fœmina: folia habet roſmarino noſtro ſimilia: ſed vmbellam gerit quemadmodum anethum, in qua vmbella, eſt cachry: cuiuſmodi in canina roſa apparere ſolet, atque in ipſo cachry ſemen complexum eſt. Cæterũ hæ duæ libanotidis ſpecies nobis ſunt incognitiſſimæ. Eſt & alia libanotis, quæ ſterilis appellatur, eáque ſimplex eſt, ramos ſeſſi-

les habens, ac folia noſtro roſmarino ſimilia: ſed neque florẽ, neque ſemina gerit: paſſímque audio reperiri apud Montempeſſulanum, item etiam in quibuſdam Hiſpaniæ agris, quos ea herba ſponte adnaſcenti plenos ac refertos audiuimus. 57

Eſt inſup alia libanotidis, ſpecies nobis cognitiſſima, atq; hæc à Galeno lib. 7. ſimpliciũ coronaria vocatur, quòd ad cõtexẽdas coronas ſit vtilis: eámq;, inquit, Romani roſmarinũ appellãt. 58

Leucanthemon, eam herbam fruticoſam quidã eſſe autumant, ſatis improprie tamen: quæ hodie Romæ, atque adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri ſolet: vocat autẽ vulgus iaſminum, *du ioſſemin.* Cui tamen non cõuenit Dioſcoridis deſcriptio: vnde à multis zambachus eſſe dicitur. De leucanthemo autẽ ſic ait Plinius lib. 36. ca. 12, Ramulos ei eſſe nunquã pauciores duobus in diuerſa tendentes, florem candidũ, lilio rubro ſimilem, ſemen nigrum, latũ, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuius, radicem herbacei coloris. quæ omnia noſtro iaſmino haud ſatis cõueniũt, vt eleganter oſtendit noſter Ruellius. Eadem, vt opinor, eſt quæ phalangites ſiue phalangion à Galeno vocatur, quòd morſis à phalãgiis, qui ſunt ſerpẽtes venenoſiſſimi, auxilietur. Quinetiam idẽ nomen etiã adſcribit Plinius huic herbæ. Quod verò addit, ſe in quibuſdam exẽplarib9 pro leucãthemon inueniſſe ſcriptũ leucacãtha, certe corruptè ac mendoſè ſcriptũ fuit. eſt enim leucacãtha ſpecies cardui ſeſſilis, folia lactucacea habentis, maculis albis conſperſa, ſimilis cuidam herbæ, quam vulgus vocat carduũ beatæ Mariæ.

Quæ verò hic de leucanthemo & phalangite ſiue phalangio à Plinio ſcripta ſunt (ſi Hermolao Barbaro credimus) noſtro iaſmino nõ conueniũt, ex quo vnguentum iaſminũ ſiue iaſme Dioſcoridis componebatur (quod apud Perſas & Parthos inter epulandum vſurpabatur odoris cauſa. Nam hi fœtentis animæ virus, multitudine ciborum & ebrietate natum, cõmendatione odorum accerſita ſummouebant) quæ vox nos admonet, vt ex ea ferè viola alba compoſitũ intelligamus quæ vulgo ieſiminũ vocatur, diſtinctiones & harundinaceos parietes in hortis opere topiario conueſtiẽs, flore candido, præcipuæ ſuauitatis foliũ in viridi nigricãs, oblongũ, faſtigiatũ, mucrone languido, magnitudine roſacei, ſed anguſtũ. Hoc violæ genus ſolum Perſis & Parthis antiquitus cognitũ & nobis hactenus peregrinum. Hæc ex Barbaro. Plura de hac re ſi voles, videto librũ primũ Ruellii De natura ſtirpium. 59

Quandoquidem multis in locis roſas pergulis rectis ornatus gratia applicari vidimus: ac veluti roſaria quædam vtrinque hortum ipſum communientia fieri: idcirco admonere nos videtur locus iſte, vt de roſis dicamus. 60

Roſa itaque tam florem ipſum, qui ſpina verius quàm frutice naſcitur, quam ipſam ſpinã aut fruticem comprehendit generali quadam ſignificatione: Græci ῥόδον vocant, eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc eſt, ingẽtem odoris fluxum emittat. Sunt autem roſarũ variæ ſpecies, quas ſuo ordine Plinius lib. 21. cap. 4. deſcribit. præter eas quæ ſentibus ac rubis creſcere ſo-

lent, quas Græci caninas vocant: Plinius, quantũ ego coniicere poſſum, appellat Græculas: de quibus in rubis ſuprà diximus. Cæterũ quædam ſunt roſæ purpureæ odoratiſſimæ, quas vulgus prouinciales vocat: quædam rubræ admodum, minus odoratæ, quas vulgus roſas franchas appellat, pharmacopolæ incarnatas: quædam etiam paruulæ & ſubflauæ quas quidam damaſcenas & coroneolas nominant, præſertim in Italia. Galli autem moſchatas, quòd odore moſchum referãt: atque id ab inſitione potius quàm à natura factum puto. Sunt & roſæ albæ multarum ſpecierum, ſed omniũ frigidiſſimæ & humidiſſimæ: ex quibus fit probatiſſima aqua ad refrigerandum, quam roſaceam vocamus, item etiam oleũ quod roſaceum tum abſolutè, tum cum adiuncto appellatur. Sunt item aliæ autũnales quæ ex caule maluaceo funduntur, foliis hibiſceis, multo tamen maioribus & aſperioribus, vnde quibuſdam altheæ ſiue biſmaluæ ſpecies putatur: odorem nullum referunt: dicitúrque hæc roſa, inquit Barbarus, à Græcis muſcetõ ſiue moſceuton à propagine viuiradicéve, quam Græci moſceuma vocant. vulgus noſtrũ roſas marinas appellat, alii autem tranſmarinas dicunt, *roſes doultre mer*. Eſt inſuper alia roſæ ſpecies, quæ vulgò roſa Hiericontis dicitur, *roſe de Hierico*, ex qua amomũ Dioſcoridis colligĩt vt putat is, qui dialogum illum cõſcripſit, qui Botanologicon inſcribitur: cui etiamnũ Marcellus & Barbarus aſſentire videntur. Facilè itaque roſa omnis pergulis applicabitur, haud ſecus atquè ipſa vitis. Omnis enim roſa, inquit Plinius, reciſione atque

vstione proficit: Trãslatione quoque, vt vitis, optimè ocyssiméque prouenit. atque hæc est ratio cur pergulis rectis facilè applicari solet. 61

Quòd autem ad veram appellationem attinet, nescio an florem ipsum, rosam: fruticem vel spinã, rosarium: locum rosariis consitum, rosetum rectè appellare poterimus: quemadmodum coryletum & oliuetum, &c. Sed tum Columella, tum Plinius, & alii, rosarium pro loco rosis consito frequẽtissimè vsurpant. Rosarium serotinũ, inquit ille, perfossum & cultum habere iam tempus est: quapropter certi nihil statuere possumus. Cæterũ in ipsis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, sed breuiores quæ circũ ipsa interualla componi solent: aliquæ etiam arbusculæ propagãtur, præsertim quæ topiario operi propriæ sunt, & tõsiles ac flexiles, perpetuóque virore commẽdabiles: quales sunt, buxus, cupressus, iuniperus: de quib9 mox dicendum. 62

Buxus siue buxũ, vtrunque enim dici potest, *du boyx*. Pyrenæis & Citoro mõtibus plurima, ac Berecynthio tractu. Huius autẽ tria genera facit Plinius lib. 16. cap. 16, Gallicum, quod procerum est: oleastrinũ, in omni vsu damnatum, ob grauẽ odorem. & nostrate, siue syluestre, omnium minimum, sed diffusius, & densitate parietũ virẽs semper ac tonsile: de quo hoc loco agimus. Itaque parietes illos interuallares buxis tonsilibus opere topiario cõpactos circũ hortũ, rectè buxeta appellabimus, sunt enim interualla buxis consita. 63

Iuniperus, *du geniefure*, quam Græci arceuthyda vocãt, solet itidẽ iis pergulis applicari: viret enim

coma ꝑpetua, vnde & topiario operi idonea: præterea cariosam senectam nõ sentit, vt ex trabibus tẽpli Dianæ visum est, inquit Plinius: eius lignũ & rami odoratissimi: baccas item fert nigras admodum odoras, quibus in suffitibus cubiculorum vtimur. Est autem Dioscoridi iuniperus duplex, maior & minor, quæ sola arboris & seminis magnitudine inter se differunt. 64

Cedrus item, *ung cedre*, arbuscula nõ vsqueadeò frequens apud nos, sed pergulis tamen idonea. Est enim inquit Theophrastus iunipero non absimilis, folio spinosiore & duriore, fructu etiam simili: humilior tamen, & materia incorruptior. Est & Cedrus arbor, cuius fructus cedrides Græcis appellatur. Atqui Plinius scribit Cedrum appellari in Syria humorem è ligno tædæ concisæ defluentem, quo cadauera in AEgypto perfusa diu seruãtur. eo etiam tædæ ac funalia illinebantur: vt dum arderent, gratissimum odorem referrent. Virgil.
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.
Plura videto apud authores antiquos. 65

Sabina item herba frutéxve, quam nostri, *du sauinier*, vocant, folio ferè cupressi, perpetuò virenti, in topiariis pergularũ operibus non improbatur, Græcis brathy dicitur. Estque duorum generum. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupresso. Qua ex re quidam creticam cupressum dixerunt. Plinius lib. 24. cap. 11. 66

Atque hæ sunt herbæ ac frutices aut arbusculæ, quæ pergulis rectis applicari solẽt. nũc ad pergulas camerarias deueniẽdũ, ac vitiũ genera & cucurbitarũ species explicandæ: itẽ etiã aliarũ herbarũ

quæ camerariis pergulis circũplicari ſolent nomina, ac deſcriptiones breuiter faciendæ. 67

Vitis itaque pergulana, *uigne de treille*, Columellæ dicitur lib.3.cap.2, quæ in hortis ſeritur magis ad voluptatem, q̃ ad prouentũ, & in pergulas ſiue rectas ſiue camerarias attollitur, vt eas veſtiat: adiuta tamen pedamentis ſalignis infornicatis, & topiario interdum opere fabrefactis, vmbroſa opercula ſubdialibus ambulationibus præbet. Eam vitem appellare videtur eſcariã Plinius lib.14.cap. 3, In pergulis (inquit) ſeruntur eſcariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ nigræque. Eadem etiã vitis adminicularia dici poteſt, quòd palis iuniperinis ceu adminiculis fulciatur, quibus ſuis clauiculis veluti manibus quibuſdam repens & circumplexa, vmbram deambulationibus præbet. Sed alia vitiũ genera, earúmque conſerendarum rationem, ac vinorum & huiuſcemodi rerum differentias, in aliũ libellum differemus, in quo vineta tractabimus.

Veniamus iam ad alias tũ vites (impropriè tamen dictas) tum herbas quæ ipſis pergulis etiam admouentur. 68

Vitis agreſtis, ſi quidẽ ſumatur pro ea vite quã Virgilius atque adeò alii authores Latini labruſcam vocant: nullam aliã cum ſatiua vite differentiam habet, præterquam quòd ipſa nõ colitur, ſed ſeminalis eſt: vt Plinius & Columella pro omni vite paſſim creſcente labruſcam accipiant, *une uigne en friche, delaiſſee, champeſtre.* Eius autem racemi ad maturitatem nunquam aut raro perueniũt: flos à Plinio œnanthe vocatur. Eſt autem alia vitis agreſtis, quam Græci ampelon agrian vocant, quæ

fert racemum & corymbos hæderæ. Eam autẽ vulgus vocat ſolanum lignoſum, quòd fructum & folia hortenſi ſolano ſimilia habeat. habet præterea longa ſarmẽta inſtar vitis vinum ferentis, lignoſa tamen, aſpera, & corticẽ rimoſum habentia. 69

Vitis alba, Græcis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos vitis habeat: eadémque folia alba gerat, præſertim dũ grandiora ſunt: vulgus Pariſienſium vocat *de la couleuree*, quòd in modum colubri vndique ſerpat. Picardi autem, *du feu ardent*, quòd quaſcunque partes corporis attigerit eius racemus, ipſas quodãmodo adurere videatur. nõnullis eadem bryonia dicitur. Columellæ bryonias, quibuſdam pſylotrum, hoc eſt quaſi depilatorium, quia pelles infici eius acinis quẽadmodum & labruſcæ poſſunt. 70

Vitis nigra, quam alii bryoniam nigrã vocant, quòd eius corymbi primùm virides, deinde verò nigri appareant, vitis autem albæ rubri ſunt. Cæterũ vitis nigra folio & colore corymborum ab alba differt, habet enim folia hæderæ ſimilia, item etiam radicem: quæ quidem foris nigra eſt, intus verò colore buxeo, aut luteo: alba verò vitis radice eſt, craſſiſſima, & albiſſima intus & foris: qua nonnulli (vt eſt radix fiſſilis, & tanquã cæra in omnem effigiem ductilis) formas humanas effingũt, vt radix videatur ea forma creuiſſe: atque ita vulgo imponunt, vt dicant radicem eſſe mandragoræ, neque poſſe extrahi niſi ſummis ceremoniis. Atque hæ quidem omnes vitium ſpecies pergulis camerariis applicari ſolent. 71

AEquum eſt etiã huic loco nos proferre eã her-

bam hactenus à veteribus ignotam, quam Barbarus Characiā appellari contendit. vulgus Italorū Charāciam, Ligures Padani Balſaminam, Hetruſci, Hieroſolymitanum pomum vocant. nos etiam vulgò pomum miraculoſum dicimus, *pommes de merueilles*. fert enim poma admodū egregia, & viſum oblectantia, quæ dum matura ſunt, ſeſe miraculo quodam naturæ aperiunt, oſtendúntque ſemina quæ intus continent, veluti precioſiſſimis quibuſdam ſmaragdis ſimilia. Cæterum planta ipſa tantæ eſt flexibilitatis, vt ſepti modo in hortorum pergulis ac feneſtris per cancellos opere topiario facilè digeri poſſit. eſt enim folijs vitiū ſimilibus, paulò minoribus tamen, pampinis etiam vitem pergulariam referentibus. Huiuſcemodi herbam vidiſſe me memini in horto Renati Belaij longè omnium, qui hodie tum apud Germanos, tum etiam apud Italos viſuntur nobiliſſimo, vt nihil addi poſſit ad abſolutā horti bene exculti, & innumeris variarum plantarum diuitijs refertiſſimi curam ac diligentiam. 72

Lupulus, *du houblon*, folia habet bryoniæ ſimilia, ſed paulò aſperiuſcula, flores foliaceos & candidos, qui ferè allium vinúmque ſubolent: Græci vulgo brytona vocant, Plinius lupū ſalictariū. ſubit enim & ſcandit ſalices atque arbuſta omnia. In Flamina quoque, inquit Barbarus, lupus reptiuus vulgari nomine appellatur: cui⁹ duæ ſunt ſpecies. Quidam falſò pro vite nigra acceperunt, alij etiā ineptiſſimè pro corruda. Aut hæc omnino, aut nō abſimilis huic herba eſt, inquit Hermola⁹, qua occidentis populi cereuiſiam ſuā maceratis humore

floribus commendant, ſapore quodã vini. 73

Cucurbitarum etiamnum ferè omnia genera pergulis camerarijs applicari ſolẽt. Itaque obiter de ijs à nobis dicendum. 74

Cucurbita, *une courge*, aut eſt ſatiua: quã Græci fœminino genere in ſecunda declinatione κολοκύνθαρ dixerunt, éſtque dulcis, vt edi poſſit. aut eſt ſylueſtris & amara, medicinis tantùm apta, quam Græci diminuta appellatione κολοκύνθιδια appellauere. vulgus vocat *des coloquintes*. 75

Rurſus ſatiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim facili & admodum flexibili ramorum curuitate, tecta, pergulas, & teſtudines operit: atque ideò cameraria à Plinio dicitur, lib. 19. ca. 5, Camerarijs (inquit) vires ſine adminiculo ſtandi nõ ſunt, velocitas pernix, leni vmbra cameras & pergulas operientes. Aut ſuis flagellis humi reptat, & plebeia eodem authore appellatur. 76

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur. creſcunt enim qua coguntur forma. alia in ventrem plurimum turgeſcit, quæ quidem cruda, ſaporis eſt fatui admodum, quem noſtri vulgo appellant *fade*: cocta autem, edi facilè poteſt. Alia item in longitudinem maximam producitur, vt quædam aliquando viſa ſit nouem pedum longitudinis, vt refert Hermolaus: atque hæc ob id anguina à quibuſdam appellata eſt. alia eſt coactæ admodum breuitatis, digitali craſſitudine, non niſi in ſaxoſis naſcens, à Græcis ſomphos cognominata, quia inanis ſit: à nobis autem barbara aut marina appellatur, iuſculis & pulmentis idonea. Alia

denique eſt cucurbita, quæ in lagenarum formam artifice natura creſcit, nonnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano, quodam vinculo, ea parte qua ſtrictiorē vult facere. Qui mos etiam antiquis eſſe ſolebat, vt cucurbitas in vaſa fingerent: vt iis poſtea maturis & inanitis ac ſiccis vterentur. Nuper enim, inquit Plinius, cucurbitarum vſus venêre vrceorum vice: iampridem etiam cadorum ad vina condenda. Columella, De media, inquit, parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito, vt fiat incrementi vaſtioris: nam ſunt ad vſum vaſorum ſatis idoneæ. 77

Halicacabum, ſiue halicacabus Græcis, Latinis veſicaria dicitˀ, à veſiculis ſiue folliculis, quos producit, in quibus ſemē includitˀ: vulgus noſtrū vocat, *des baguenauldes*. Eſt p̄terea alia, quæ multis halicacabi ſpecies eſſe creditˀ, nuperrimè inuēta, cuiꝰ neminē antiquorū ſcriptorū mentionē feciſſe cōperio: atque hæc quidem planta pergulis operiendis eſt aptiſſima, latiſſimè enim ſuis clauiculis ſeſe diffundit, ob id operi topiario vtiliſſima: fert autē veſiculas halicacabo ſimiles, in quibus ſemē incluſum eſt, piſis, aut ciceribus ſimile: in cuius medio effigies veluti cordis humani inſculpta & inciſa apparet, atque ob id à noſtris vulgò appellatū eſt id ſemē, *poix de merueilles*. Viſa eſt à nobis primùm hæc plāta in horto ampliſſimi Cardinalis Pariſiēſis, quē quotidie eiꝰ frater Renatus Belaius incredibili ingenij atque eruditionis cādore præditus, non ſolum excolendum diligentiſſimè, ſed etiam innumeris variarum rerū miraculis exornādum,

atque augendũ ſtudet: vt neque ſumptibus, neque labori parcat, quò viris doctis in earum rerũ cognitione, haud parum poſſit prodeſſe. 78

Hæc ſunt quæ de pergulis earúmque tegumentis habuimus dicenda. AEquum eſt igitur nunc, vt ad interualla, puluinos, & areas tranſeamus : deinde verò herbas hortenſes complectemur.

Areæ, puluini, interualla. 79

Prima ſeſe nobis offert, poſt pergularum & ambulationum explicationem, ipſarum areolarum cognitio, ſuper quibus ſemina eleganter ab hortulano diſponuntur. 80

Dicta igitur area(quantum ego conijcere poſſum)ab arando, quòd primum aretur & proſcindatur: deinde verò ſubigatur & complanetur ipſa terra in quadratã planitiem ad multos vſus, ſiue ad exſpicanda frumenta in villis, ſiue ad alicuius loci, vel etiam vrbis ornatũ(quæ platea vulgo dicitur)ſiue etiã ad hortorum elegantiam. 81

Quæ autem in villa, aut etiã agro ipſo conformabatur area, ad frumenta exſpicanda, vt deinde in horrea recondi poſſent: vulgus noſtrum adhuc vocat *une aire*. ea cylindro complanari ſolebat, vt durior eſſet, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granũ ipſum diſſiliẽs, aut in fiſſuras admittere, aut in interiorem mollitiẽ recondere poſſet. Virg. in Geor. Area tum primum ingenti eſt æquanda cylindro. Cato, Areã vbi frumentũ tera-

tur, ſic facito: Cõfodiatur minutè terra, amurca be ne cõſpergatur, & cõbibat plurimum, cõminuito terrã, & cylindro aut paniculo coæquato. Eſt autẽ cylindrus, lapidea colũna, rotũda & volubilis, ita cõpoſita vt per locũ quem cõplanare volumus cir cũacta, facili negotio inæquales terræ glebas ſubi gat: dictũ ἀπὸ τῶ κυλίειν, id eſt à voluẽdo. Paniculus autẽ dici poteſt quicquid ligneum vel alterius materiæ ſub oblõga & rotũda forma continetur, vel ad aliquẽ locum cõplanandũ, vel cuiuſuis alterius rei gratia. Cæterum ab huiuſmodi area frumẽtaria, areator dicitur, qui in ipſa area frumẽtũ terit & exſpicat. Columella, Atque hoc ſupremum areatorum emolumentum percipiendorum ſeminum, quæ terræ crediderat. Vulgus noſtrum vocat *ung bateur en granche*. 82

Eſt & area, publicus in ciuitate locus, in quem propter amplitudinẽ & planitiẽ, negotiorũ cauſa populus cõmeare ſolet: in quo etiam merces & victus publici diuenduntur, vulgus noſtrũ plateã vocat, *une place*: cuiuſmodi cõſpicitur Venetijs iux ta ædem D. Marco ſacrã, & Lutetiæ multis in locis. Suetonius Tranquillus, Forum de manubijs inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertiũ millies conſtitit. Itaque eleganter areã Malberti, aream Grauiæ, aream cœmiterij D. Ioannis pro plateis dicemus, vt id etiam obiter adnotatũ ſit puerorũ cauſa. Gell. lib. 20. cap. 1, Ad eam forte in area Palatina, cum ſalutationẽ Cęſaris opperiremur, philoſophus Phauorinus acceſſit. 83

Area verò, ſiue areola potius, in hortis fit ad diſtinguenda ſemina à ſeinuicem, vt violas ab ole-

ribus:item herbas odoratas, ab iјs quæ minus odoratæ ſunt, & iuſculis condiendis aut acetarijs faciendis magis idoneæ: Fítque terra prius optime ſubacta. Columella, Cum terram bene ſubegeris, areolas facito. Hinc diſſerere ſemina in areolas, aptè & eleganter dixit idem author lib. 11. cap. 2, Tum etiam baccas lauri, & myrti cæterarúmque viridiũ ſemina, in areolas diſſerere præceperunt. Varro de ling. lat. Nam vt olitor diſſerit in areas ſui cuiuſque generis res, ſic in oratione qui facit, diſertus eſt. Palladius ſpatia hortorum areas appellare videtur: Hoc menſe(nempe Septembri, inquit) ſpatia hortorum, quæ per vernum ſeminibus impletur⁹ es, altè tribus pedibus paſtinare debebis. Noſtri, aream vulgo vocãt *une planche*, à planitie. Plana enim area eleganter dicitur à Palladio cum de intubis loquitur, pro diligenter æquata & complanata : aut etiam ampla, propter numeroſas radices. Dicitur & area quibuſdam à quadrata forma, *ung carreau*:ſed hæc nimis vulgaria ſunt. 84

Puluini (mea quidẽ ſententia) videntur hoc ab areis differre, quòd molliores ſint, & veluti fimo ſuper ipſis areis coacto tanquam tori inſtruantur, ad ſuperponẽda ſemina quæ vberius terræ alimẽtum deſyderant: quǽque propter ſui frigiditatem mollioribus & calidioribus fomẽtis opus habent, quales ſunt pepones & cucumeres: quibus etiam aſſidua irrigatione eſt opus. Fiebant enim puluini ad eorum ſimilitudinem, in quibus ſedemus, quo mollior eſſet ſeſſio etiam ipſis herbis, & minus infeſtarentur hyemis aquis, quemadmodum

inquit Columella lib.12. Quòd autem in areis vel ſuper areis puluini interdum componerentur, docet idē author lib.3, Omniū (inquit) generum ramos circa Calend. Martias in hortis per puluinos arearum diſponere conuenit. nomē autem adhuc vulgo retinet, appellamus enim puluinū, *une couche*, quaſi torum dicere vellemus cum Plinio lib. 19. cap.4, Fimum, inquit, tres pedes altè cū terra miſceri, areis diſtingui, eáſque reſupinis puluinorum toris ambire, ſingulis tramitū ſulcis, quà detur acceſſus homini, ſcatebríſque decurſus. Eſt igitur puluinus areola terrā elatam inter duos ſulcos complectens, in qua ſemina obruuntur, quæ in agris porca à porrigendo appellatur. Varro libro primo de re ruſtica, cap.35, Violaria in fundo facere non eſt vtile, ideò quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis. 85

Interualla autem appellabimus, eos veluti ſulcos & tramites, vt inquit Plinius, qui inter quaſlibet areas fiunt, vt circunquaque diſcurrere poſſit olitor, vel qui ipſius horti curam & delicias diligenter cōtemplari volet: præterea etiam ad aquarum decurſus: areæ enim ipſæ in interuallis ſeſe expurgant. Cato, Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas.

Sectio arearū.

86

Veniamus nūc ad ipſarum arearum deſcriptio-

nem: hoc eſt enarrationem eorũ florum, herbarũ, & plantarum, quæ in his conſeri & ſeminari ſolent. Quæ res vt à nobis breuiori & faciliori compendio exequatur, neceſſe eſt nos primùm ipſarũ veluti quandam diuiſionem facere: nempe vt cuique areæ ſuas herbas proprias adſcribamus, quas etiã ſuo ordine enarrabimus: deinde verò ad minus generalia progrediemur. 87

Faciemus igitur in horto noſtro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortenſes complectemur. 88

Primam autem aream, coronalẽ appellabimus, nempe in qua deſcribemus herbas, & flores maximè coronarios: hoc eſt quib⁹ puellulæ ſuas corollas & ſerta, aut faſciculos contexere ſolent. 89

Secundam, vocabimus odoratam, in qua omnes alias herbas ſuauis & grati odoris recenſebimus, quæ in hortis reperiri ſolent: præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiam annumerabimus eas, quæ non ſolum folia, ſed & radicem odoratam habent. 90

Tertiam aream dicemus olitoriã, in qua duos puluinos faciemus: vnum, qui acetarius dicetur, cõplectetur enim eas herbas, quibus acetaria cõdiri ſolent. alterum, qui condimentarius vocabitur: in eo enim conſerentur herbæ, quibus in cõdiendis iuſculis vtimur, vel ad ſaporem conciliandũ, vel etiã ad purgandam, aut aſtringendã aluum. 91

Quartam verò appellare licebit eſcariam, nempe in qua eas herbas cõſeremus, quæ edules ſunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis veſcimur. Hæc verò duos etiam puluinos

habebit. Alterum earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro cibis vti possumus. Alterum autem earum, quæ radices eiui optimas nobis præbent, & quas pro delicijs habemus. Sed iã ad primam aream transeundum.

Area coronalis

92

Prima igitur area, vt iam diximus, coronalis appellatur, quæ flores & herbas coronarias complectitur. In hortis enim seri etiam coronamenta iussit Cato, mirabili maximè florum varietate, inquit Plinius. Quæ omnia priusquam explicemus, commodum erit, aliquid de ipsis coronamentis & sertis, ac fasciculis dicere, quáque ratione ab antiquis fiebant. 93

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri solere, Theophrastus author est: queẽadmodũ apud nos quoque videmus in ijs corollis puellaribus, quas illæ vocant, *des chappeaulx*. Aut enim floribus odoratis fiebãt, & violis ijs quæ leucoiorũ nomine cõprehenduntur, *des giroflees*. Aut florib9 quę sine odore essent: vt Iouis flore, quę Græcis Διὸς ἄνθος dicitur, *des quoquelourdes*: item etiã cyano, herba quæ à ceruleo colore nomen habet, vulgo blaptisecula, *des aulbissoins*, & permultis alijs floribus eiuscemodi. Aut etiam fiebant coronæ folijs odoratis, vt abrotono, maiorana, rosmarino, & similibus. Plinius autem tantùm duo coronarum genera ponit: alias enim dicit floribus, alias folijs fieri solere. 94

Coronæ hybernæ, *chappeaulx dhyuer*, fieri etiam ſolebant antiquitus, quemadmodum & hodie apud nos fiunt, ramento è cornibus tincto, cũ terra flores negat. Plinius. 95

Corolla, *ung chappelet*, propter gracilitatem nominata, fiebántque etiam antiquitus corollæ laminis æreis inauratę & inargentatæ. Quinetiã Craſſus diues, primus argẽto auróque folia imitatus, ludis ſuis corollas dedit: quas q̃ innecterẽt, corollarij & coronarij dicebãtur, *des chappeliers*. 96

Nectere coronam, *faire ung chappeau*. Plinius libro 21. cap. 3, Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus. 97

Coronariæ cuiuſdam meminit Plinius ſuprà ſcripto loco, quam Glyceam appellat: quæ in primis ob ſingularem texendarum coronarum artem ſtephanoplocos appellata eſt, quo nomine Græci coronariam intelligunt, *une chappeliere*. 98

Strophia & ſtrophiola, pro tenuibus coronis aut ſertis idem author poſuit, ἀπὸ τοῦ ϛροφάω, quod eſt verto: iiſque coronis maxime vtebantur ſacerdotes. Cic. de ar. reſp. A ſtrophio, à pſaltrio, à flagitio, à ſtupro eſt factus repente popularis. 99

Serta, inquit Plinius, cum è floribus fierent, à ſerendo ſerniæ appellatæ ſunt: nempe à ſertis, & digeſtis inuicem floribus frondibúſque, ex quibus ab initio fieri coronæ primùm cœperant. Applicabantur autem huiuſmodi ſerta, hoc eſt coronæ frondeæ templis & ſepulchris, aut etiam bacchãtium capitibus. Virgilius, Sertíſque recentibus halant. Idem de Sileno,

Serta procul tantum capiti delapſa iacebant,

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa. vnde intẽdere locũ sertis dixit idẽ author, 4 AEneid. pro circũligare serta per aliquem locum honoris & decoris gratia : queadmodum profestis diebus in ædibus sacris fieri apud nos solet. 100

Fasciculus florum, *ung boucquet de fleurs*. Cicero lib. 3. Tusculanarum quæstionum, Fasciculum ad nares admouebis, incendes odores, & sertis redimiri iubebis, & rosa. Quo in loco quidam fasciculum interpretantur pro sudariolo (ita enim appellauit Liuius linteolum quo faciẽ abstergimus, & nares expurgamus, *ung mouchouer*) Sed id mihi non satis videtur rationi consonum. fasciculus enim per se, res inuicem & in vnum colligatas significat: vnde fasciculum literarum dixit Cicero, pro multis literis simul colligatis, *ung pacquet de lettres*. Quæ res me mouet vt etiã recte appellare possimus fasciculũ florum, pro floribus inuicẽ colligatis, quos odoris gratia nonnunquã circunferre solemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum est. 101

SED iam ad ipsorũ florũ descriptionẽ veniendum: ac primũ de odoratis, deinde verò de ijs qui odore carẽt, tãetsi in coronis veniũt, dicẽdũ. 102

Leucoia, leucoiorũ, *des girofleer*: proprie quidem, hoc est ex ipsius vocabuli significatione, de violis albis dici deberet: id enim Grȩca dictio sonare videtur λδυκόιομ: Sed tamen ad alios flores eiusdem generis etiã refertur. quanquã aut rubri, aut lutei interdũ sint: sed luteæ violæ, inquit Dioscorides, prȩcipuus est in medicina vsus. Has autem omnes violas vulgus nostrũ vocat *des violiers* : de quibus

tempus est vt seorsum dicamus. 103

Leucoion candidum, *des uioliers blancz, ou des giroflees blanches*, ea est viola quam vulgo quidam gariofilatam albam vocant. Quod nomen, quanquam ineptũ videatur, vt bis idẽ repetitum quispiam iudicet: eo tamen loquendi genere vsus est Columella lib. 10, Candida, inquit, leucoia, & flauentia lumina calthæ. 104

Leucoion luteũ, *des uioliers iaulnes*, vulgus pharmacopolarum, vt prius diximus, vocat violam Cheiri. frequẽtissima est hæc viola super antiquis muris ac tectis. 105

Ios Græcis, Latinis viola, *de la uiolette*: est proprie quam violam nigrã aut purpuream, aut martiam vulgo vocamus. nigra quidẽ appellata, quòd purpureo colore adeò tincta sit, vt nigrescere videatur. Quidam violam quadragesimalem vocãt, alij matrem violarum. Sũt autẽ eius generis aliæ quidẽ duplices, quæ satione fiunt, & odoratæ sunt: aliæ simplices, quæ agrestes sunt, & nihil aut parũ olent: aliæ ab ipsa natura albæ proueniunt, tam syluestres quàm satiuæ. 106

Viola autũnalis Ruellio, *menue pensee*, inter leucoia nigra poni potest: nullã enim eius floris peculiarem, ac propriam descriptionem inuenio. Quidam (vt Otto Brumphelsius) eum florẽ, nescio quo iure, violam trinitatis appellant, quòd tribus coloribus distincta sit. 107

Sed quando de viola nobis est sermo, subit hoc loco, vt dicam quod mihi inter legendum occurrit, Varronem de re rust. violam pro omni violarum genere accepisse, Et apricis (inquit) vt ibi

violam ſeras, & hortos facias. Atque hinc violaria ab eodem appellata libro primo, de re ruſtica, capite triceſimoquinto, pro loco vel parte aut area horti, violis & floribus conſita: Violaria, inquit, in fundo facere non eſt vtile, ideo quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt minorem agrum. Sic Virgilius quarto Georgicorum, Irriguúmque bibant violaria fontem. Eadem etiam floralia à florum multitudine eidem authori appellantur. Nec minus, inquit, ea diſcriminanda in conſerendo, quæ ſunt fructuoſa ab ijs quæ ſunt propter voluptatem, vt quæ pomaria & floralia appellantur. 108

Viola altilis Barbaro ea eſt, quam vulgus noſtrum vocat, *des armoiries*. Dioſcorides & Plinius vettonicam appellare videntur. Quidam etiam Britannicam vocauere, quòd in Britannia ſit frequens. Inter huius generis flores annumerandi ſunt, quos Itali cariofillos vocant ab odore, noſtri *des oeilletz*: tantum hoc intereſt, quòd ſatione & cura olitorum, tum odorem ac coloris varietatem, tum etiam foliorum magnitudinem ac formam acquiſiuerunt. Caueto autem ne cum vulgo, huiuſcemodi florem hyacinthum appelles. Eſt enim hyacinthus Græcis, quod Latini vaccinium appellant: cuiuſmodi memini me vidiſſe in noſtris pratis Gallicis: creſcit enim vnà cum ſatyrio: ſed odoratiſſimum florem gerit, propemodum odore ſimilem violæ altili, ſed vehe-

mentiorem : & colore ac foliorum ordine differt à ſatyrio, éſtque radice bulboſa. 109

Narciſſus etiamnum apud Italos in hortis eſt frequentiſſimus, noménque integrum apud eos retinet. dictus autẽ flos, ἀπὸ τῆς ναρκῆς, hoc eſt à ſopore & torpore, quòd eius odor ſi diutius naſo admoueatur, tandem mentis torporem inducat. Omittã hoc loco fabulam egregij illius pueri quam in herbam ſui nominis conuerſum à dijs fuiſſe poetæ fingunt : cuius rei qui plura deſyderat, habeat in promptu Ouidij Metamorphoſim. Cæterũ quando hæc herba, apud nos ſatis eſt infrequens, vt apud Italos autumnalis viola, eius deſcriptionem ſubnectemus: Eſt autem dodrentali altitudine, folio porraceo, multo tenuiore, & minore: caule herbaceo, glabro & cõcauo, altitudine ſupra dodrantẽ: flore albo, in medio croceo, & in aliquibus purpuræ aſpectu: qui vtplurimum in coronamenta venit, calicémque veluti purpureum habet, radicem bulboſam. Cætera requirito ex Barbari corollarijs in Dioſcoridem. Plinius duo Narciſſi genera facit. Theophraſtus florem huic eſſe nigrum ſcribit: atque id de ſemine ipſo, quod nigrum & prælongum eſſe conſtat, intelligendum eſſe Barbarus putat. 110

Calendulam, noſtri vocant *du ſoulſilz*, quaſi ſolarem, cum Cornelio Celſo, aut ſoliſequium, aut heliotropion dicere velint. Quæ tamen an re vera ita appellari debeat, plane ignoro: nam vt hæc quidem herba cum ſole ſeſe circunagere videtur, ita permultos habet eius proprietatis flores

ſibi ſimiles. Præterea quod à Dioſcoride ſcribitur heliotropion, id etiã ſcorpiuron, hoc eſt ſcorpionis caudam, ſeu ſcorpioctonon, quòd ſerpẽtes enecet: item etiã verrucariam, quòd trita herba verrucas ſanet, appellari certũ eſt. Quæ omnia noſtrę calendulæ haudquaquam conueniunt. Cæterũ flos ſubflauus & luteus, quẽ hic deſcribimus, proprie quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali vulgo retinuerunt: appellãt enim illi, florem omnium menſiũ, *fior d'ogni meſe*, quòd quolibet menſe & quibuſlibet Calendis ſponte renaſcatur, tam hyeme quàm æſtate. Quibuſdam tamen leontopodion appellatur. III

Baccharis, herba fruticoſa qua faſcinum depellitur: addíque ſolebat in coronis apud veteres. Vnde Virgilius, -& bacchare frontem
Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Aſpera folia habet, magnitudine inter violã nigrã & verbaſcũ: anguloſus illi caulis eſt cubitali altitudine aliquatenus aſper, adnata multa habẽs: florem autem gerit ex albo purpuraſcentem, odoratum: radix eſt illi nigroveratro ſimilis, odore ferè cinnamomi. Ac ne quis putet nos bacchare carere, ſane frequentiſſimam reperimus in margine fluminis Matronæ, in agris D. Mauro iuxta Pariſios vicinis, ſed nomen vulgare nobis ignotũ eſt. Caueto autem diligenter, ne pro baccharis dicas bacchar: eſt enim bacchar ea herba quam vulgus noſtrum metatheſi literarum, ac diminutionis ſyllaba addita vocat *du cabaret*, Græci aſarum appellant: éſtque folio hæderæ, ſed rotundiore. Eius folio, carpo admoto vtuntur noſtræ mulierculæ ad

febris ardorem depellendum. 112

Exigit hic loc⁹, vt etiã de lilijs pauca differam⁹, quãdo & quoddam liliorum, genus in coronis venire ſolet, & omnia liliorũ genera ſũt odorata. 113

Lilium itaque quod Theophraſtus λέιριον etiam vocat, Græci Crinon appellant, *du liz*, ex Iunonis lacte natum quidam perhibent, reſperſa terra, dũ Hercule dormiẽti vberibus admoto, mox poſt ſuctum digreſſo, lacte fluxit: ideóque à quibuſdam Iunonis roſa dicitur. Fiunt etiam lilia purpurea arte hortenſi, maceratis in fæce vini ſcapis, antequam ſerantur, menſe Martio: & in ſcrobe circũfuſis eadem fæce. Sunt & lilia rubra, à purpureis, vt opinor, differentia: nã ſponte in montibus Patauio vicinis huiuſcemodi florem creſcentẽ vidimus. Cui etiam ſimiles viſuntur hodie in horto Gaſparis à Gabrielis, viri inter nobiles Patauinos lõge nobiliſſimi, & omnibus animi, atque ingenij dotibus admodũ inſignis. Cui pręter omniũ bonarum ac liberaliũ artium perfectam cognitionem, hoc etiã laudis & gloriæ acceſſit: quòd omnes facultates ſuas (quibus inter cæteros contentiſſimus viuit, nihil vt amplius expetat, præter id quod habet) in hortuli ſui diligentiſſima cura inſumat: neque verò aut pecunijs aut diligentiæ parcat, vt omnibus etiam rariſſimis floribus ac fructibus, ex remotiſſimis orbis partibus aduectis, abundet: hanc ſibi laboris ſui extremam gloriam proponens, vt doctos omnes iuuet, & frequentem cum ijs de plantarum cognitione ſermonem habeat: ſe denique fœliciſſimum ratus, ſiquando aliquid, quod nobis ignotũ fuerat, ante oculos pro-

ponat. Sed ad rem. 114

Eſt & aliud liliorum genus, quod lilium agreſte aut ſylueſtre vocatur, aut etiam lilium marinum, Græci Crinon agrion, & hemerocallen vocant: cuius flos in coronis præcipuus habetur, ſerebatúrque in hortis apud antiquos eius rei gratia. folium inquit Dioſcorides, & caulem habet lilij, porraceo colore, flores in caule per ſingulos exortus terni aut quaterni erumpũt, lilij diuiſura: poſtquam dehiſcere cœperunt, colore perquam pallido, radice bulboſa. Liliaginem præterea appellant nonnulli vel liliaſtrum, id liliũ agreſte, quod nullum in medio crocum habet. 115

Quod autẽ nonnullis liliũ cõuallis, ſeu lilium conuallium dicitur (de quo in ſacris literis multa. creſcit enim potiſſimum in vallibus, & receſſibus colliũ) id eſſe putat Otho Bronfeletius, quod nos vulgo vocamus *du muguet*. antiquis, quãtum opinor, herbarum ſcriptoribus incognitum: tantùm enim duo folia habet, aut ad ſummum tria, polygonato ferè ſimilia, quod quidam vocant ſigillum Salomonis. Aliquibus tamen magis placet eam eſſe herbam, quæ Galeno & Dioſcoridi Boboniũ vocatur, à bubone, hoc eſt glandula inflammata, cui adalligata herba plurimum prodeſt: ſed cærulei floris eſt Bubonium. præterea circa florem folia habet ſtellatim decuſſata. Itaque minus conuenit deſcriptioni. 116

Iris ſiue flammula, *der flamber*, à cæleſtis arcus figura, quæ in florum coloribus cernitur, tũ etiam à foliorum ſimilitudine, quæ flammæ linguas referunt, dicta. Quinetiam nonnulli gladiolum e-

tiam appellauere eadem ratione: vnde in quibusdam Galliæ partibus nomen adhuc retinet: vocant enim *du glaiz*. Radicem habet odoratissimã, quam verno tempore in solis vmbra siccatam, ac minutim conscissam, nostri in capsis suis recondere solent, vt vestimentis gratiam odoris concilient. Cæterum quædam iris florem album gerit, quem cæruleo longe odoratiorem esse certum est. Reliqua ex Barbaro desumito. Nunc autem ad alios flores coronales veniendum, qui nulli odoris sunt: sed tantũ coloris varietate & gratia oculos oblectant. 117

Amaranthus siue amaranthum, *du passe uelours*. quasi flos immarcescibilis dicitur: diutissime enim colorem retinet. Est autem flos ille spicatus, quibusdam magis, quibusdam minus, admodum purpureus, aspectu pulcherrimus, nullius odoris aut saporis. Qui vino albo aut aquæ per horam immersus, rubrum colorem adfert.

Iouis flos, qui Græcis dios anthos dicitur, hoc est Iouis flamma, vulgus vocat *des coquelourdes*, colore tantum commẽdatur, inquit Plinius, licet sine odore sit & coronarius: & obseruatur semine, tamen æstate floret, non autem per hyemem. 118

Anemone, *de la passe fleur*, verbum ipsum sonat herbam venti, quòd eius flos, dum vẽtus flat, aperitur: dum autẽ minus, clauditur. Ruellius fremiũ vertit in Dioscoride, quibusdã tamẽ fenion vocatur. Est autẽ duplex, satiua quę rursꝰ multiplex est. Puniceos habet aliqua flores, albidos aliqua, aliqua purpureos: folia coriandri omnes habẽt tenuissimis incisuris diuisa, ad terrã inclinata, coliculos

lanuginoſos. De hoc vide Dioſcoridis caput 167. vulgo id nomẽ retinet, quod ſuperius dictum eſt. Eſt etiã alia anemone erratica, quã vulgus vocat, *des coquerelles*, quæ primo vere creſcit, flore purpureo, quo noſtræ mulierculæ ſolent tingere oua, quæ vocant paſchatis, *les oeufz de paſques*. 119

Conſolida minor, Græcis ſymphitum minimũ, *des marguerites*, quibuſdam etiam *des paſquettes*, ſimilis quidem eſt illi cõſolidæ, quæ in pratis paſſim creſcere ſolet: ſed hæc eſt ſatiua magis, & cultura elegantior apparet. Cuius tamen parũ meminerũt probati authores: ſed tantũ herbarij quidã & vulgus. Nam ſunt apud Dioſcoridem tãtũ duo ſymphiti genera, alterũ petreum, alterũ ſymphitũ ſimpliciter, quod intelligendum de maiore. dicta cõſolida, quòd eius folia coniunctas partes & cohærẽtes faciat, quæ prius diſiũctæ fuerant. Symphitum autem petreum, dictũ, quòd in petris & locis ſaxoſis naſcitur: vulgus buglam vocat, *du bugle*. Eſt præterea aliud ſymphitum magnũ, quæ conſolida maior vulgo dicitur, *de la conſyre*, folio hirſuto, anguſto, oblongo, ad linguæ bubulæ figuram accedẽte. cuius radix vi aſtrictoria eſt prædita: quæ ſi ollæ ad ignem imponatur cum diſſectis carnibus, eas conglutinet, & ex multis fruſtis, vnam tantum partem faciat. Eſt item alia conſolida quæ media dicitur, veteribus ignota: atque hæc nunc non omnibus etiam nota eſt. Sed hæc de coronarijs floribus ſatis ſint dicta. æquum eſt nunc, vt ad aliam aream digrediamur, quæ odorata vocabitur.

Area odorata.

120

Secunda hortuli noſtri area,odoratas herbas cõplectetur,quæ aut florem nullum habent, aut ſi quidẽ habeant,eo tamen non vtimur in coronis, quin potius tota herba,quæ ex ſe ipſa ſuauẽ odorem refert.Itaque ab abrotono incipiemus. 121

Abrotonum,quod mas appellamus,vulgus noſtrum vocat, *de lauroeſne*, ſarmentoſum eſt, amarum admodum, odore non vſqueadeò iucundo, minúſque album quàm fœmina, ſemine tenui, ac numeroſo. 122

Abrotonum autem fœminam,quidam chamæcypariſſum vocant, hoc eſt cupreſſum humilem: arboreſcit enim, & quandam ſimilitudinem habet cum ipſa cypariſſo arbore, ſed albius eſt: vnde etiam vulgo nomen retinet, *du cypres*. fruticat autem arboris ſpecie, folijs ſeriphij modo minutim inciſis:candicat circum ramulos. Quinetiam flores permultos gerit fulgoris aurei, atque in ſummo comantes. Eius autem ſapor & odor abrotono mari admodum proximus. 123

Abſynthium vulgus vocat *de l'aluyne*, alijs appellatur, *du fort*, propter inſignem amaritudinẽ: fortaſſis ob id quòd aloes ſaporem habeat,hoc eſt amarum admodum. Quidam tamen nomen Latinum imitantes, vocant *de l'abſynſe*. 124

Sunt autem abſynthij tria genera. Aliud enim eſt ponticum appellatum, quod Græci βαρύπικρον vocauere, quia minus ſit amarum: cuius pa-

ſtu pecora in Ponto felle carere creditum eſt. Eſt autem folio & flore multo minoribus quàm cætera abſynthia, habétque facultatem aſtringentem admodum, ſed parum amarum eſt: atque id eſſe puto, quod vulgo abſynthium Romanum appellamus. Aliud item eſt abſynthium marinũ, quod & ſeryphium dicitur: nobis quidem ignotum, ſed tamen cuius ſemine quidam nos vti putauere, quam illi barbotinam vulgo dicunt: qua condita vtuntur aduerſus infantium lumbricos. Crediderim tamen potius, id ſemen eſſe eius abſynthij, quod quidam Santonicum vocant, à Santone regione Galliæ, quæ vulgo vocatur *Santonge*, vnde & herba ſantonica à Columella eſt appellata: éſtque odore iucundo, ſapore minimum amaro. Cæterum, vt reuera dicam, id abſynthium quo vulgo vtimur, pugnat maxime cum deſcriptione Dioſcoridis. Neque verum abſynthium audio apud nos reperiri: aut ſi reperitur, id quidem eſt apud Sanctones, aut circa Montem peſſulanum. 125

Amaracum pro maiorana, quæ & ſampſychus dicitur, Plinius & Dioſcorides accipiunt. Galenus autem, ſampſychum quidē maioranam appellat, ſed amaracum aliud eſſe contendit: nempe idem cum ea herba quæ parthenium Græcis, hoc eſt virginalis, matricaria Latinis dicitur: quòd contuſa, matricis dolores ſanet: vulgus noſtrum vocat hanc herbam, *de leſpargoutte*, à guttis ſpargendis: quòd eius folia trita & admota ori & auribus in dolore dentium, guttas pituitæ ſpargant & eliciant tenuando. Eius herbæ deſcriptio proxi-

me accedit ad artemisiam, quapropter à quibusdam etiam partheniō appellata est. Sampsychus autem siue sampsuchus, pro maiorana quam vulgus vocat, *de la marioleine*, indubie sumitur: sed & Columellam & Plinium & Varronem, item etiam Virgilium, Lucretium, & Seruiū, idem esse sampsuchum cum amaraco asseruisse video: quapropter quid de hac re certi affirmem, nescio. Ait enim Virgilius 2. AEneid.

-vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur vmbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiusdam meminit, quem regiū vnguentarium vocat, qui casu lapsus dum ferret vnguēta, maiorē ex confusione odorē creauit. Vnde optima, inquit, vnguenta amaracina dicuntur. Sed hic postea in herbam sampsuchū versus est, quam amaracum vocat Virgilius. Hæc Seruius. Columella verò,

Gratáque (inquit) iam veniant hilari sampsycha canopo. De amaraco certe intelligit. Plinius item lib. 12. cap. 11, idem esse vnguentū sampsychinum cum amaracino asserit, quod idē etiam facit Dioscorides lib. 1. cap. 67. Lucretius, Aut amaracinis blandum, stactéque liquorē. de illo oleo loquitur, quod ex maiorana fieri solebat, atque hinc prouerbium, Quid cum amaracino sui? Quocirca in tāta verborū cōtrouersia, cū certi nihil affirmare possim, tantum illud mihi satis fuerit explicauisse & quid parthenion, & quid sampsychus fuerit. 126

Artemisia, *de larmoise*, ab Artemisia vxore Mausoli regis, quæ sibi hanc herbam vendicauit, dicta:

quibusdã magis placet ab Artemide Regina Cariæ, vel ab Artemide Diana, quòd instar Dianæ parturientes adiuuet. vnde à Græcis parthenis, id est virginalis, primò appellata est, quòd virgo dea illi nomẽ dederit: mox autẽ (inquit Barbarus) βασιλικὸν λαχάνον, id est regium olus appellauere. Duplex autem est Artemisia: alia enim latifolia, quæ rursus duplex est. prima est folio absinthij maiore & pinguiore. Altera speciosior & pinguior. prima latioribus folijs, & crassiorib⁹ ramulis. Altera tenuior, exiguo flore, tenui, cãdido, graui odore. floret hæc æstate. item est alia herbula exilis, singulari ramulo, flore tenui, abũdãte, & colore rutilo, quæ artemisia monocaulon appellatur. vincit hęc odoris suauitate antedictã. Alia est tenui folio, à Græcis leptophillos dicta: est enim folio multo minore quàm altera: sed odoris & saporis eiusdem. Crescit autem locis maxime sabulosis. Est præterea alia artemisiæ species, quam Apuleius tageten appellat. 127

Calamintha calaminthæ, siue Calamenthe calamenthes, siue Calamenthum calamenthi, quidam putãt eam esse, quæ vulgo dicitur herba catti, *de l'herbe au chat*: quòd ei⁹ odore vsqueadeò delectentur feles domestici, vt hac herba inuẽta sese circunuolutẽt, & eam diutius attrectent. Quod si est, sanè erit tertia calaminthes descriptio, quæ in Dioscoride reperitur: quam nõnulli eandem esse cum galiopsi putant. Secundũ autem calamenthi genus, quod Dioscorides nepetam siue neptiam à Latinis dici asserit: folio quidem est origani, odore iucundo, multo inferiore mentæ. 128

Eſt autem triplex origanum ſiue origanus, nempe heracleoticus ab Heraclia ciuitate pōti, in qua eſt frequens: habet autem folia hyſſopi, nō tamen vmbellam hyſſopi modo, rotæ figura, & in orbē circunactam: ſed multifidā & velut diuiſam: ſemē illi in ſummis virgis, nō denſum, nō durum. Secū dum origanum, folio eſt prioris origani ſimili, ſed cādidiore, & id onitis dicitur. Eſt & ſylueſtris origanus, folia antedictorum habens, ramulos ſemipedales, graciles, vmbellam anethi, in qua flores albi conſpiciuntur. Cæterū ſubortum eſt nouum origani gen9, folio ſampſyci: id eſt maioranæ officinis & herbarijs cognitū, quo Occidui loco aliorum vtitur vulgo *marioleine ſauluage, ou marioleine dangleterre*: eſt enim, quantū ex ipſis Anglis intelligere potui, apud Britannos frequentiſſima. 129

Menta verò, *de la mente*, multiplex quidem eſt, à Græcis hedioſmos dicta, hoc eſt ſuaueolens. mēta autem appellata, quòd ſuo odore mentem excitet. Sed quæ vera menta dicitur, *du bauſme*, folio eſt puſillo, nigriore & longiore, caule rubro: neque adeò fruticat. Mentaſtrum autem, maior menta vocatur, hoc eſt quæ caule altiore, & latioribus eſt foliis. Eſt & menta aquatica, quæ à Dioſcoride ſiſymbrium dicitur: & id duplex. 130

Sed ad noſtrū pulegiū veniamus, cui9 eſt duplex genus. Aquaticū vnū, alterum montanū. aquaticū vulgo pulegiū regale dicitur: montanū verò multis polium, foliis multò antedicto minoribus, flore ceruleo, caule recto, dodrantali, in quo differt à ſerpyllo. Grçci glichon vocant. Aquatico autem pulegio ſimilis quædam planta in mōtibus & ſic-

cis locis crescere solet, quæ pollium montanum appellat, *du pouliot sauuage*: folio serpilli, sed paulo latiore, flore cæruleo: apud eum collem Lutetiæ vicinum frequens qui Eritius dicitur.

Costus vel costum, videtur quidẽ aliquantulum referre & vel ex ipso nomine conuenire huic plãtæ quam vulgus nostrum vocat *du coq*: est enim amara & odorata. Cæterũ alijs rebus haud satis refert descriptionem Dioscoridis: quapropter cõmodius fortasse fuerit, si vulgarem plantam nostram pseudocostum appellemus: nã & Ruellius potius eam esse dicit, quæ siue siliquastrum, siue piperitis ab antiquis appellata est. Cæterum tria costi genera fecit Dioscorides solis natalibus tantum inter se differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus costus: Plinius verò nigrum & album costum facit. 131

Hyssopus siue hyssopum, *de l'hisoppe*, inter odoratas herbas etiamnum annumerabitur, quanquã tamen iusculis condiendis etiam commoda sit. sed & floris cærulei iucunditate coronamẽtis prodest: habet autem odorem satis acutum. Plinius libro 25. capite 11. 132

Nardus Celtica, ea est, authore Marcello, quam hodie lauandulam vocamus, *de la l'auande*: dicta quidem Celtica, non quòd crescat, aut frequens sit in nostra Gallia circa Alpes: sed in Liguriæ mõtibus circa Genuã, in Gallia comata, versus Apẽninum montem: item etiam in Pannonia. Lauandula autem dicta, quoniam magnum vectigal Genuensibus mercatoribus præbet quotannis in Africam eam ferentibus, vbi lauandis fouendísque

corporibus Lybes ea vtũtur, nec niſi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur. Hæc Marcellus in Dioſcoridem. 133

Ozymon, regia herba, ſiue baſilica aut baſilicõ à Liguribus vocata, *du baſilic*, flagrãtiſſimi & vehemẽtiſſimi odoris, vnde nomẽ accepiſſe credimus, nempe à verbo Græco ὄζω, quod ſignificat redoleo. Ocymon autem (ne quis fallatur) ab ὠκὺς dictum, hoc eſt à celeritate naſcendi, eſt id quod in tritico & ſegetibus ſuccreſcit, ac ſæpius ipſas ſegetes ſuffocat: vulgus noſtrum vocat *de la dragee aux cheuaulx*: éſtque lenticula & vicia ſimul commiſta. Ocymum inquit Varro libro primo de re ruſtica, capite triceſimoprimo, dictum ab ὠκὺς, quod eſt cito, quia aluum bubus citet, & ideo ijs datur vt purgentur. 134

Saluia Latinis & Plinio, Græcis elelisphacos, *de la ſaulge*, dicta quòd ſaluos nos ſeruat & efficit. Eſt autem duplex: maior quæ & latifolia dici poteſt, viréſque minus efficaces habet: & minor, quæ vulgo franca dicitur, *de la ſaulge franche*, à Theophraſto ſphacelus appellata: quæ à multis putatur eſſe lauandula: de qua prius dictum eſt, quam quidam nardum Celticam putarunt, cum potius pſeudonardus dici debeat. 135

Satureia, *de la ſarriette*, quibuſdã etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræũ Apollinem cognominatũ putant: frequentior in iuſculis quàm ſertis aut coronis. Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas ſatureia nocentes
Sumere. Columella autẽ Thymbram à ſatureia ſeparat. De hac verò Plinius lib. 19. cap. 8, Eſt &

alia thymbra perpetuò virẽs, vulgo appellata, *sar riette dangleterre*, facultate multo calidiore quàm prior, foliísque similibus, sed strictioribus, & longioribus paulò, atque in ambitum serratis. Quam plantam memini me vidisse in horto amplissimi Cardinalis Parisiensis. 136

Ruta, *de la rue*, quam Græci peganon vocant. Duplex est, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Est itẽ ruta satiua omnibus nota, quæ odore & gustu, pestilẽti aeris inspirationi medetur: præterea etiã agrestis ruta, quæ à pharmacopolis armel vocatur, arabico nomine, éstꝗ tetri admodũ odoris.

Tanacetum Plinio, ea est herba quam vulgo vocamus, *de la tanaisie*, ne quis fortassè putet eam esse, quæ atanasia dicitur Dioscoridi: illa enim eadem est cum ambrosia, quam antiqui cibum deorum fuisse confinxerunt, vnde etiam immortalitatem præbere dicta est.

Chamæmelum, *de la camemille*, quòd eius mali, quod curtipendum vel capendutũ vocamus, odorem habeat, Græcis anthemis dicitur. Cuius sunt tria genera, floribus tamen inter se diuersa. 137

Thymus vel etiam thymum, *du tin*, apium mellifer arum pabulum. vnde Virgilius,

Dúmque thymo pascẽtur apes, dum rore cicadæ.

Sunt autem eius apud Hermolaum Barbarũ genera duo: candidum, quod radice est lignosa, & in collibus nascitur, éstque omnium optimum: alterum nigricante flore, minoris precii. 138

Est etiã epithymum siue epithymus, quod thymi cuscutã conuertere possumus: dictum quia thymo superfloreat. Cuscuta enim, sine conuoluulus

Diofcoridi,fi ramos thymi in hortis vicina appre henderit,fefe ita circunligat ipfi thymo,vt etiã ab ipfa eadem thymi radice nutrimentũ fibi familia re accipiat,atque etiã floreat quemadmodum ipfe thymus,& vires etiamnũ fimiles à thymo mutuatur,interdũ quidẽ maiores & vehemẽtiores,quod idem aliquando facit in hyffopo & faluia. 139

Prafium Græcis,marrubium Latinis,quod nomen etiam vulgaris fermo retinet,*du marrubium*. Duplex quidem eft:album,quod odore eft iucundo, fapore amaro:hinc obftructiones potentiffimè liberat.Aliud verò nigrum, odore fœtido,& foliis non vfqueadeò albis, Græci appellant balotem,nos marrubium commune.crefcit enim paffim in agris circa margines itinerum:vtrũque autem marrubium,præfertim balote folia mentaftri habet,fed paulò maiora. 140

Meliffophyllon,vel meliphyllon,*de la meliffe*,dictum à Græcis quafi foliũ apium,& melleũ fiue mellitum folium, Latinis apiaftrũ.non quòd fylueftre fit apium, quemadmodum mentaftrum,vt Valla exiftimauit,fed quòd apibus iucundiffimũ fit:vnde hac herba folent confricare aluearia ipfi ruftici, fiquãdo apes reuocare cupiunt dum aufugerunt:quemadmodũ etiam dum cupiunt eas exire,confricant ea herba,quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterum id apiaftrũ etiam à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod vulgus vocat *ung citron*. 141

Orminum fiue etiam horminũ, *de la toute bõne*, Plinius putat effe,quam Latini cufcutam, hoc eft fylueftrem afparagum vocant. Eft autem hormi-

num hortense & agreste. Hortensis autē hormini folia sunt latiora & albidiora, agrestis nigriora & strictiora, vtriusque caulis quadrangulis. Quidam tamē negant id olus hortense, quod hormინū vocamus, esse verum horminum: cuius opinionis est episcopus Megalonensis, vir cum multarum rerū cognitione insignis, tum maximè de herbariæ rei scientia bene meritus. Sed vt ad rem redeamus, hortensis hormini flore & semine in dolio vini, dum adhuc feruet, imposito, aiunt gratiam maximā conciliari ipsi vino, & gustū referre vini odorati & cretici, quod vulgo maluaticū vocant. 142

Anethum, *de lanet*, maratho ferè simile conspicitur, vmbellámque odoratā gerit, floribus luteis vndique refertam, quos siccatos in sole, & capsis suis impositos, nostræ mulierculæ in summis delicijs habent, ad vestium odorem, atque etiam linteorum. Sed nūc ad aream olitoriam veniendum.

Area olitoria.

143

Tertiam hortuli nostri aream olitoriam appellabimus, nempe in qua varij generis olera reperiuntur, quibus tum in acetarijs, tum etiam in iusculorum condimentis vtimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterum quem acetarium vocabimus, in quo herbas eas recensebimus, quibus crudis, & oleo, aceto, ac sale conditis vescimur, præsertim æstate: alterum quem cōdimentarium dicemus, in quo eas etiam referemus, quibus in condiendis iusculis, vel ad saporis

gratiam, vel etiam ad ventrem ſoluendũ vtimur. Ac primum de acetarijs dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS.

144

Primùm igitur declarabimus quid acetarium, deinde verò ad eas herbas, quibus acetaria fiunt, veniemus.

Acetarium, *une ſalade*, ab aceto fortaſſis deductũ eſt, quòd herbæ ipſæ cum aceto & ſale ederentur, quemadmodum ſalita vulgo, tum apud nos, tum etiam apud Italos appellatur à ſale. Plinius verò ab accipiendo acetarium deduci videtur innuere lib. 19. cap. 1, Horti (inquit) maximè placebãt, quia nõ egent igni, parceréntque ligno. Expedita res, & parata ſemper, vnde & acetaria appellabãtur. Itaque ab accipiendo deduci videtur, quòd ex ipſis hortis expeditæ herbæ, & paratæ ſemper in vſum noſtrum à nobis accipi poſſent. Iam ad ipſas herbas deſcendamus.

145

Lactuca, quam Græci Thridacem vocant, *une laictue*. Dicta) inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia lactis exuberet: quod quidem lac ventrem leniter mouere dicebatur: vnde apud veteres in primis epulis veniebat. Mart.

Prima tibi dabitur vẽtri lactuca mouẽdo Vtilis.

Cæterum lactuca eſt agreſtis & hortenſis. agreſtis quidem alia eſt, quam nonnulli pro vera endiuia oſtendunt. Quædam verò quæ chondrylla vulgo dicitur, atque ea eſt quæ materno ſermone à noſtris appellatur *du lettrõ*: folio quidem cychorij, latiore tamen albiore, & minus inciſo, ſed lacteſcit quemadmodum lactuca. Hortenſium au-

tem lactucarum, quædã sunt sessiles, crispæ, & capitatę, quas vulgus vocat, *des lettues a pôme*, quoniã dum percreuerunt, folia earũ veluti mali cuiusdã speciẽ rotundam præ se ferũt. quædam altè assurgunt, & eæ quidem omnes dum grandiores sunt, amarescũt. Est etiã lactuca crispi folii, inquit Columella cap.3. lib.11. quæ Ceciliana & Betica dicitur, à regionibus in quibus crescit. 146

Seris Græcis, ea est quam Latini intibum, siue intibam, siue intubum vocant, nos vulgo ab intibo nomine corrupto vocamus, *de lendine*. Vnde prouerbium ab eius amaritudine deductũ, Intiba successit ambrosiæ. Est enim inquit Virgilius, amaris intiba fibris. quæ tamen eradicata, & terra obruta, amaritudinem deponit: id enim ab olitoribus didicimus. Eadem herba Celso vocatur, etiã ambubaia, & quibusdam Italis scariola. Est autẽ duplex, satiua & agrestis. Satiua, rursus etiam duplex, latifolia, quam cichorion domesticum vocamus: angusti folia, quæ, vt prius dixi, endiuia vulgo dicitur, nomine corrupto ab intibo. Erratica verò, siue agrestis intiba, proprio nomine cichorion appellatur, *de la chicoree*, quam etiam ab insigni amaritudine Græci picrida vocauere. est autẽ duplex, quemadmodum prior. 147

Cicerbitã Latini atque adeò Columella, Græci sonchon appellant quandam intibi, siue ambubaiæ speciem, atque etiam lactucæ: nam & lacte abundat, quæ antiquis esui erat, & in hortis serebatur. Est enim mollis & esculenta, nunc autem nobis neglecta, & tantùm cuniculorum cibo commendata: vulgus vocat, *du laceron*. Est & præter

hanc etiam altera agrestis herba, huic propemodum similis, sed animalibus ingrata, propter spinosa folia. Huius quidem herbæ speciem esse crediderim, quam appellamus à foliorum figura dẽtem leonis, sed in caulem non assurgit. vulgus nostrum vocat, *du pisse en lict*. est enim syluestre intubi genus: quapropter eam Plinius inter genera cichorij annumerat, appellátque hedipnoida libro vicesimo, cap. 8. 148

Malua, *des maulues*, à molliẽdo dicta, quasi molua, inquit Varro, quòd aluũ molliat. Ea enim vtebantur antiqui etiam in acetarijs cum lactuca ad soluendam aluum. Vnde Martialis,

Vtere lactucis, aut mollibus vtere maluis.

Idem libro decimo,

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus, opes.

Et nos quoque hodie maluarum decocto vti solemus in clysteribus ad aluum ciendam, & vrinas. Desijt enim satiua esse malua. Erraticarum autem maluarum quædam est pumila, & humi serpens, fértque flores ex cæruleo purpurascẽtes: quædam altius attollitur, & arborescens malua appellatur. Quædam est etiam, quæ flores veluti rosæ similes autũno gerit, quos vulgus vocat, *roses doultre mer*, vt prius à nobis dictum est. 149

Est & alia maluarum species, quæ folium mollius, & duplo crassius habet, quàm ipsa malua simplex, vnde nostris bismalua appellatur, *des guymauues*, Græcis ebiscus, siue ibiscus, atque etiam althea dicitur. Virgilius,

Hœdorúmque gregem viridi compellere ibisco.

hoc eſt, vt quidam interpretantur, biſmaluæ caulibus: arboreſcit enim in tantam altitudinem, vt apud germanos agros culmina domorum pertingere videatur. Hoc autem caule vtebantur paſtores, quòd flexilis eſſet, neque adeò durus, vt tactu animalia offendere poſſet. 150

Eſt præterea alia maluarum ſylueſtriũ ſpecies, quæ Græcis Alcea dicitur, frequens in ſylua D. Mauri iuxta Pariſios: folia habet maluæ, ſed inciſa magis, ad verbenacam accedentia: caules tres, aut quatuor habet, cortice canabino veſtitos. Videto Dioſcoridem. 151

Acantha, ſiue acanthos, ſiue acanthus, inter herbas emollientes hodie vſurpatur, quemadmodum & malua. Quapropter ſuccurrit, vt hoc loco à nobis deſcribatur, quanquam in acetariis non veniat. Hanc autem vulgus brancam vrſinam appellat, niſi mauis dicere brancam hircinam. Folia enim habet cornibus hircorum ſimilia. Cæterum emolliendæ alui facultatem retinet, vnde à Virgilio mollis acanthus dicitur: & à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellant, annumeratur: quibus vtuntur in decoctione clyſterum. Plinius lib.22.cap.22, Acanthos (inquit) eſt topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum aſſurgentiúmque puluinorum toros veſtiens. Duóque eius genera facit, aculeatum & criſpum. Porrò acanthi folio veteres ob pulchritudinem & figuræ elegantiam epiſtilia cõmuniebant, & veſtibus precioſis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Virgilius,

Et circuntextum croceo velamen acantho. 152

Oxalis vulgo nota, *de loxeille*, à ſapore acetoſo dicitur, vnde adhuc Italis acetoſa appellatur. Multiplex quidem eſt: ſatiua, quæ latiora folia habet, caulem verſus pediculum rubeſcentem, atque ea tum in acetatijs, tum etiã in iuſculis vſus eſt. agreſtis, quæ multo minora & numeroſiora folia habet: quam vulgus vocat, *de la uinette*, à ſucco quodam vinoſo. ea autẽ noſtræ mulierculæ in ardore febrium vtuntur: contuſa enim & cum ſale carpo impoſita mirè refrigerat. Sed tam agreſtiũ quàm ſatiuarum ſunt rurſus multæ aliæ ſpecies. 153

Portulaca, *du pourpier*, quibuſdam etiam *de la pourceleine*, Gręcis andrachne dicitur, vulgo nota: habet ſubrotuũda folia, craſſa, qualia in aizoo maiore videmus. Eſtque maior & minor, quæ foliorum magnitudine tantùm inter ſe differunt. Eſt & portulaca, quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habẽs & latiora, florem item cæruleum & rotundum: præterea altius attollitur. 154

Bipinnella, *de la pinprenelle*, dicta quòd folia habeat circum ipſum cauliculum alternatim diuiſa, ac ſemper gemina, vt veluti in duas pinnas aſſurgere videantur. Eſt autem herba huic propemodũ ſimilis, que Græcis empetron, Latinis ſaxifragia dicitur: quòd in locis petroſis naſcatur, & frangendo in veſica calculo plurimum ſit vtilis. Cæterũ hoc differt bipinnella à ſaxifragia, quòd hæc piloſa folia non habeat, illa verò maximé. præterea bipinnella (præſertim quæ vera eſt) trita, cucumeris odorem refert: quẽadmodum & alia pratenſis herba, quæ vulgo vlmaria dicitur, quòd vlmo ſimilia folia gérat: præterea confractus bi-

pinnellæ caulis, veluti neruum quendam in medio habere videtur: cuiusmodi in plantaginis folio cõfracto apparere solet. quæ omnia signa saxifragiæ non insunt: quinetiam ipsa saxifragia flore (qui albus apparet) decidente, aculeo caret: quē habet illa quæ geranion Dioscoridi, officinis collum gruis siue acus pastoris dicitur: habet etiam folia ad bipinnellæ figuræ tendentia, præsertim quæ minor est, & humi serpit: vulgus vocat *de l'herbe robert.* 155

Vtimur etiãnum in acetarijs ea herba, præsertim condita, vt solet capparis, quæ Græcis Crethmon, siue crithmon, aut crithamon dicitur: éstque empetri, hoc est saxifragiæ species: Latinis batis, siue baticula dicitur: vulgus nostrum appellat *de la bacille, de la creste marine.* Itali *del fenocchio marino.* plurima inuenitur condita sale & oleo apud pharmacopolas. 156

Et quando capparis nomen nunc incidit, commodius est, vt de ea etiã tractemus. Capparis igitur frutex est ramosus, per terram sparsus: ab radice vna interdum duodecim, nonnunquam etiã triginta ramos producens: vbi iam grandior est, spinas acutas profert, atque ob id à nonnullis cynosbatos, hoc est sentis caninus dicitur, de quo prius latius dictum est. Folia autem mali cotonei gerit, florem oliuæ similem: qui conditus, quemadmodum prius in crithmo diximus, cum sale & oleo, saporis est optimi: & acetarij vice per hyemem à nobis editur: vulgus nostrum vocat *des cappres.* Cæterum stolones etiam gerit, lõgos tres aut quatuor cubitos: crescit maximè in ruderibus, &

coagmentis lapidum. 157

Aſparagus, *des aſperges*: duplex quidem eſt, altilis & hortenſis, ſtolones oblongos producens, qui facillimè quidem coquuntur, & celerrimè: ac dein de aceto & oleo conditi, primis menſis edi ſolent pro acetarijs. hinc prouerbium de re quam celerrimè perfici dicim9, Citius quàm aſparagi coquãtur. Eſt & aſparagus erraticus, qui veluti ligneſcit, & ſpinoſa folia habet, profértque ſtolones admodum exíles, qui ſi in hortis transferantur, nunquam grati ſunt ſaporis. Satiuos autem aſparagos Columella à ruſticis ſuis antiquis corudam vocari dicit. Quo in loco ſubit vt obiter illud adnotem, antiquos aſparagorum nomine vſos pro omnibus herbarum, arborum, aut fruticum ſtolonibus, aut ſi mauis dicere turionibus: vulgus noſtrũ vocat *des riectons*, qui ab antiquis edi ſolebant acetariorum vice, habebantúrque in ſummis delicijs: Græci ἀκρεμόνια vocauere. 158

Cardamum Græci, Latini naſturtium appellant, *du creſſon alenoys*. Dicitur autem cardamum ἀπὸ τῆς καρδίας, quoniam cor fouet, & in ſyncope illa, quam medici cardiacam vocant, plurimum valet: nempe dum vires alicui repente deficiunt, vt animo linquatur. Naſturtium autem appellatum eſt, à naribus torquendis, quòd odore & ſeminis acrimonia, ſternutamenta prouocet. vnde etiam à quibuſdam Gallis vocatur hodie, *du naſitort*: ſemẽ autem habet ſimile ſynapi, folium erucæ diuiſura, ſed & ſapore & odore acri. 159

Eſt & aliud Naſturtium aquaticum, à quibuſdam cardamina appellatum, quòd ſapore ſit car-

damo ſimili. Quidam eam herbã eſſe putant, quæ Græcis Sion, Latinis lauer dicitur: vnde literarũ metatheſi pro verla berula poſtea dicta eſt corruptè, vulgus vocat, *de la berle.* habet autẽ folia vtrinque pennata, ſaporem verò Siſymbrij, quod vulgo balſamita dicitur: éſtque folijs mentæ ſed maioribus: nam de priori ſiſymbrio Galeni intelligo: quod veluti pſeudomenta, vel mentaſtrum appellatur. 160

Siſymbrium autem alterum Galeni quod aquaticum eſt & ſyluestre, & à quibuſdam cardaminã appellari dicit, quòd cardamo ſimile quiddam guſtu præ ſe ferat: omnino putarim id eſſe, quod noſtri creſcionem à creſcẽdi celeritate appellant, *du creſſon:* cuius ſanè maxima eſt apud doctos cõtentio. Hermolai enim argumẽto id quidem olus non poteſt eſſe, quod Sion à Dioſcoride & Galeno deſcribitur, quanquam ſanè in eiſdem aquis cũ Sio creſcere vtplurimum ſoleat: ſed Sion imbecillioris caloris eſt, præterea leuiora & tenuiora folia habet & odorata, erucæ ſimilia dum grãdeſcit. Siſymbrium autẽ ſiue creſcio, calidum eſt maximè, vt etiam menſes & Venerem cieat: præterea folia habet craſſiora, & breuiora ac rotundiora, minúſque odorata, neque inciſa. 161

Eruca Latinis, Græcis euzomos, quoniam iura commendet, vulgo *de la requette:* dicta quidem ſalax poetis, quòd Venerem moueat ſua caliditate: idcirco lactucæ iungitur in cibis, vt contrariam vim temperet. Eſt autem ſimillima huic herbæ, quæ in vallis noſtræ vrbis frequentiſſima eſt: potiſſimum ad D. Iacobi & Michaelis ſuburbia: fœ-

tet autē mirum in modū, & florē luteū gerit, appellatúrque erysimō Græcis. Hæc autē eruca hortēsis, qua Itali maximè vtuntur, in acetarijs & epulis flore est paulò pallidiore: cæterum trita, rapum olet, neque grati odoris mihi vnquã visa est. Itaque eandem prorsus existimē fuisse cū nostra vallari herba: sed hæc agrestis & inculta est, folióque longiore & acuminato: illa verò satiua & hortēsis, folio obtusiore, latiore & breuiore, & minus inciso. Est prȩterea alia eruca, quæ proprio nomine agrestis eruca dicitur, passim in nostris vitibus crescens, folio satiuæ simili, strictiore tamen, & minore, flore luteo, quæ præsertim circa Calēdas Iunij erumpere videtur è terra: nam alio tēpore vix reperitur: eius enim semen diutissimè in terra asseruatur, priusquam germinet. 162

Senecio, *du cenesson*, etiamnum in acetarijs gratissima est, quanquam à nostris rarò assumatur. est folio erucæ, flore luteo, qui tandem veluti in pappos euanescit, quos vulgus puerorum appellat, *barbe dieu*. Græcis dicitur herigeron, hoc est vernus senex, vel cito aut verè senescens, quòd cito in pappum & lanuginem abeat. 163

Lapathū Græci, Latini rumicem, Barbari lapathiū vocãt eam herbam, quæ vulgo parella dicitur, *de la parelle, de la pacience*. Huius autē quatuor genera facit Dioscorides: quorum omniū folia semen & radix ad vlcera cacoethe (quæ etiam malefica vlcera capitis manãtia vocantur, *la male tigne*) mederi optimè certum est. detersoriam enim facultatem habent admodum efficacem. 164

Lapathum autem satiuum multiplex est: aliud

enim eſt quòd folia oblongiora & latiora habet, atque id quidem vulgus vocat, *de loſeille*: de qua prius in oxalide. Aliud eſt folio multo breuiore & ſubrotundo, quam vulgus vocat, *oſeille de tours*: atque ob hoc quidam lapathium rotundum appellauerunt. 165

Eſt & oxylapathum, dictum quidem à ſaporis aciditate, non autem à foliorum acumine, vt quidam putauerunt, qui lapathium acutum vocāt ab acutis folijs: atque hoc quidem Picardi vulgo nominant, *de la ſurelle*. 166

Aliud autem lapathum eſt agreſte & erraticum, quod quidē in pratis, ſyluis, ac montibus frequentiſſimū eſt, habétque folia plātagini ſimilia. 167

Eſt item aliud lapathū maius, quod Græci hippolapathum vocant, quaſi lapathum magnum. ab ἵππος, equus: non quòd aliquid habeat cum equo ſimile: ſed quòd tantùm ſit omnium maximū. Id enim ſolent gratiæ in ſuis compoſitionibus obſeruare Gręci, vt quas res magnas, aut amplas facere volunt, equi aut bouis appellatione declarēt: quēadmodū in hipposelino, hippomarathro, bugloſſo & buphthalmo videre eſt. Atqui hoc quidem lapathum maius, latiſſimum folium habet, & longiſſimum, ſemen & radicem rabarbaro ſimilem: hoc tantùm folia inter ſe differunt, quòd folia rabarbari parte inferna inciſa ſunt, & ad pediculū minus lunata. Creſcit potiſſimum in aquis, vnde etiam hydrolapathum à Græcis dictum. 168

Borago, boraginis, *des bourroches*. Cuius floribus cæruleis vtimur in acetarijs delicatioribus, quibus etiam conditis, pro cibo delicatiſſimo veſci-

mur. Omnes in ea opinione ſunt, vt ea herba ſit, quæ antiquis dicebatur bugloſſa, ſiue bugloſſum, aut etiam bugloſſus, hoc eſt bouis lingua : quòd linguæ bubulæ ſimilia folia habeat. Sed floris ſimilitudine inter ſe aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo bugloſſi genera : atque alterum quidem minus bugloſſum vocabimus, erítque vulgaris noſtra borago: alterũ verò maius, quod alio nomine circion à Dioſcoride appellatur. Atque hinc illud eſt, quod Cato in libris de agricultura admonet, inſitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur : quod quidem de boraginis noſtræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur : eius enim circij folium triquetrum eſt, & oblongius, atque etiam albicans: floréſque amariores gerit, quàm ipſa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus, cum de bugloſſo agit, illud ſemper addit, quæ vulgo borago dicitur. Dicta quidem borago, vt quibuſdam placet, quaſi corago, quòd ex vino pota animi lætitiam augeat, vnde Græcis euphroſyne appellata. Eſtque melancolicis optima ad animi lætitiam conciliandam. 169

Cerephyllum, *du ſerfueil*, dictum quòd cerea folia, hoc eſt flexibilia, vel cerei coloris habeat. Caue autem ne pro cerephyllo, ſerpillum dicas, vt nonnulli voluere. nam ſerpillum, id eſt quod paſſim in vijs agreſtibus ſerpit, vnde etiam nomen traxit, vulgus vocat, *du ſerpolet*. Quod autem Plinius ait cerephyllum, à Græcis etiam pæderota appellatum, id quidem neſcio quo iure affirmet.

Audio enim eam herbam, quæ Græcis acanthos, vulgo branca vrſina appellatur (cuius folio veteres epiſtilia inſignia reddebant, quòd in quanuis formam flexibile eſſet) etiam pæderota appellari, hoc eſt puerilem, quòd ea pueri ludentes oblectarentur & geſticularentur, quemadmodum lappæ maioris folio, quæ ob id perſonata dicta eſt: quòd ea herba veluti perſonas facerent pueri vultu operto & obducto ipſo folio. 170

Tarco, vulgo *du targon*, herba veteribus incognita, quæ hortulanorum diligentia & iuduſtria nobis in vſu venit: folio eſt hyſſopi, longiore tamen: quod dum editur, ſaliuam prouocat ſua caliditate, eſtur in acetarijs cum ſale & oleo. 171

Feniculus, ſiue feniculum Latinis, *du fenoueil*, Græcis marathron dicitur, ſolétqu, edum adhuc tenellum eſt, necdum in caulem aſſurrexit, in acetarijs venire, non enim alte aſſurgit, appellatúrque feniculus dulcis: quæ quidem dulcedo ineſt ſemini, & toti plantæ, tum à ſolo, tum etiam à ſatione. Eſt & aliud feniculum maius, quod veluti arboreſcit, & à Græcis hippomarathrũ vocatur, ea ratione quæ prius dicta eſt in hippolapatho. Aliud eſt inſuper, quod nunquam attollitur in altam magnitudinem, & minora folia habet ad folia anethi accedentia, quàm feniculum commune, vocatúrque id à Græcis meon, vulgo autem feniculus tortuoſus dicitur. Quinetiam aliam quandam herbam pratenſem, daucum creticum, & folio, & vmbella referentem audio à noſtris vulgo feniculum porcinum appellari, quòd folia feniculo ſimilia habeat, & porcis ſaginandis pro-

ſit. Cæterum (ni fallor) ea eſt, quæ peucedanum Dioſcoridi dicitur, Latinis herba ſtataria. Mittit enim peucedanum tenuem ex ſe caulem, gracilem, feniculo ſimilem, & circa radices denſa copioſaque coma folioſum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS.

172

Cramben Græci, Latini braſſicam appellant, *des choulz*, quaſi caules dicere velimus, quo etiam nomine à Catone appellata eſt braſſica. Sunt autem braſſicarum multæ ſpecies, quas qui perſequi vellet, tum à differentijs ipſarum, tum etiam à facultatibus, infiniti propemodum eſſet laboris. Eſt enim rubra, alba, & viridis braſſica, quæ omnes eandem facultatem habent. Eſt item Theophraſto braſſica craſſa, item etiam leuis, quæ à Græcis leophyllos dicitur: & agreſtis, quæ omniũ efficaciſſima eſt, creſcitq; locis maritimis & præruptis. Eſt inſuper crambe capitata, *des choulz cabuz*, omnium in cibis delicatiſſima: quæ quidem Columellæ, & alijs rei ruſticæ ſcriptoribus eritiana dicitur. Quinetiam alia eſt quæ à Græcis crambe thalattria, Latinis braſſica marina appellatur (creſcit enim locis maritimis frequentius) quæ à Plinio olus marinum dicitur: vulgus autem noſtrum ſoldanellam vocat. eſt enim conſolidandæ rupturæ admodum commoda & vtilis. Cæterum braſſicam ex lachrymis Lycurgi quidã natam fuiſſe dicunt, vnde etiam ad ebrietatẽ plurimum valere putant.

173

Atriplex Latinis, Græcis atraphaxis, vulgo *des arroches, des bonnes dames*, quidam ab attore di-

ctam putant, quidam verò imitatione Græcæ vocis atraphaxis. Olus atriplicis, inquit Columella lib. II. quod Græci vocant atraphaxim, circa Calendas Octobris obrui debet. A nonnullis etiamnum Chrysolachanũ dicitur, hoc est olus aureũ: quòd quædam atriplicis species sole lucẽte, aureũ colorem oculis referat. Est autem triplex eius oleris species: quoddam enim albũ iuuenitur, quoddam etiã rubrum, aliud verò viride. Sed omnium eandem esse in purgando ventre facultatem certũ est: súntque omnes semine foliaceo. 174

Beta, *de la porree*, olus vulgo notissimum, dictũ à similitudine quam habet cum β litera Græca, dum semine turget: habet enim summitatẽ in cacumine reflexam. Atque eadem ratione, â caulis rectitudine, quæ literæ iota similitudinem quandam referre videtur, cum matura est, à quibusdã, nempe in agro Turonensi Iota appellatur, *de la iote*: vltimi Picardi Romanos appellãt, *des romãs*: quòd id olus â Romanis primùm inuentum sit: nonnulli etiam Longobardos vocant, *des lombardettes*, nempe Tornacenses. Delphinates reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in vsu fuit. Quidam etiam siclam vocant: sed hæc magis rubra est: est enim alia alba, alia etiam nigra, quæ omnes ventrem optime soluunt. vnde Martialis,

Et pigro ventri (inquit) non inutiles betas.

Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiã radix tenuioris essentiæ creditur. Græci autẽ Betam Teutlon appellauerunt. 175

Blitum, olus omnium insipidissimum & fatuũ:

vnde vulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus, *bliſtres*: nobis autem ignotum, ſed apud Hiſpanos & Italos frequens: habet autem ſemen foliaceum, vt atriplex: racemoſum, vt beta. Cæterum folia noſtris ſpinatijs fere ſimilia. Quapropter facile iudicauerim noſtrum eſſe blitum, quæ ſpinatia vulgo vocamus, *des eſpinartz*, à ſpinoſo ſemine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum ſcriptores. Hiſpani tamen aiunt ſe habere aliud bliti genus, à noſtris ſpinatijs lõge diuerſum. Itaque quid ſtatuam non habeo, ac litem ipſam ſub iudice relinquam.

176

Selinon Græci, Latini apium vocant: éſtque illud quod nos vocamus vulgo *du perſil*: & quia in præruptis montium Macedoniæ creſcit, ideo petroſelinum Macedonicũ appellatur, *du perſil Macedoine*. Eſt autem id omnino ſimile noſtro hortenſi & domeſtico ſelino, niſi quòd odore eſt paulo iucundiore: omnia enim agreſtia, præſertim quæ in ſaxoſis & petroſis creſcunt, multo valentiora ſunt ſatiuis, & odorem vehementiorem præ ſe ferunt. Semen itaque & folium petroſelini Macedonici, ſunt multo efficacioris roboris, quàm ſelini aut apij domeſtici ſiue hortenſis. Quod autem vulgo (& id quidem falſò) vocamus apium Macedonicum, apparétque ſelino maius, id ſanè eſt quod Græci hippoſelinum, Gaza equapium vertit, Latini oluſatrum, & olus pullum appellãt. Columella lib. II. cap. 3, Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidam hippoſelinum, nõnulli ſmyrnion, paſtinato loco, ſemine debet conſeri, maximè iuxta maceriam. Atqui ſmyrnion hodie qui-

dam putant esse, quod nos leuisticum dicimus, vulgus vocat, *de la leuesse*: quidam falsò ligusticum siue libysticum vocant. Est autem apij species, dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen, atque adeò tota planta, odore myrrham referat. Quod verò vulgo apium vocamus *de lache*, proculdubio est id quod Dioscorides eleoselinō vocat. Petroselinum autem nostrum vulgare, est id quod ille vocat oreoselinum, hoc est selinum montanum, quod in montibus & saxosis locis potissimum crescit: vnde nomē petroselino, vt iam dictum est. 177

Crocus, *du saffran*, vnde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est: & crocota vestis, quæ croceo colore tincta est, de qua in libello De re vestiaria satis diximus: est autē croci flos, lilio quadantenus similis, sed cæruleus, florétque quotannis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrandi sunt & separandi, alioqui suffocaretur tota plāta adnatorum multitudine. Cæterum hyeme viret, floret autem maxime autumno, & in medio flore virgulas quasdam rubras ostendit: quæ deinde siccatæ & aqua dissolutæ, iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autem flos croci decidit, folia multiplicantur. 178

Porri quoque folia & radices in iusculis edi solent, vulgus vocat *des porreaulx*, olus notissimum. Cuius cū satiuo fit dēsior, vt inquit Columella ad fibras intendendas & folia desecanda, vt sint esui in iusculis, id quidem sectiuum appellatur. cum autē ita depangitur, vt fiant capita latioris incre-

menti, id quidem Columellæ capitatũ porrũ dicitur: cuius cultus, aſſidua ſarritio eſt, & ſtercoratio: nec alius tamen à ſectiui porri cultu, niſi quòd toties rigari & ſtercorari, ſarriríque debet, quoties demetitur. Eſt autem aliud porri genus agreſte, quod quia in vitibus frequẽtius creſcit, Græci ampelopraſſon, hoc eſt porrum vitium appellauere. eſt autem folio tithymalli (inquit Dioſcorides) flore purpureo, caule lychnidis herbæ, ſemine naſturtij. Eſt & aliud porri genus, quod cum allio degenerat, atque ob id à Græcis ſcorodopraſſum appellatum, hoc eſt allium porraceum: eſt enim porri folio, ſed odore & ſapore allij, adnata nõ habet, neque ſpicas: aut ſi quidem habet, rariſſimæ ſunt. frequens in pratis creſcit.

Area eſcaria.

179

Veniamus nunc ád quartam hortuli noſtri aream, quam ab ijs herbis, quæ eſui nobis eſſe poſſunt, eſcariã appellabimus: præter eas tamen, quæ in priore area conſertæ & explicatæ ſunt: illarum enim folijs & caulibus tantum vti ſolemus, tum in acetarijs, tum etiam in iuſculis: harum verò tum fructibus, tum etiam radicibus veſcimur, nõ ſolum coctis & præparatis, ſed etiam crudis: quemadmodum ruſtici ſolent, qui propter continuos & aſſuetos labores, ventriculo ſunt admodum robuſto. Itaque æquum fuit earum ſeorſim herbarum propriam & peculiarem aream feciſſe: Cuius tamen, quemadmodum & prioris quæ oli-

toria dicebatur, duo etiam erunt puluini. In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus variè præparatis quotidie vescimur. In altero verò eas recensebimus, quarũ radices in alimoniam vertimus. Sed iam æquum est, vt ad priorem puluinum veniamus, quem ab ipsis herbarum fructibus, fructuarium appellabimus. Sunt enim nobis necessario cõfingenda nomina, vt res ipsa & magis succincte, & magis propriè à nobis pertractetur. Neque vero legibus oratorijs astrictus esse debet, qui quæ oratoris non sunt (hoc est forensis causidici & rhetoris) Latinis vocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS.

180

Fructus sanè herbarum varij sunt, alij enim in rotundam malorum formam succrescunt. Quales sunt peponum species variæ, item mandragoræ quoddam genus, cuius fructũ nos poma Cupidinis, Itali *melezanas* vocant: alij verò seminũ esculentorum gratiam ac dulcedinem nobis præbent, quale est marathrum, de quo iam suprà diximus: item etiam anysum & corianum, quod nos coryandrum vocamus: addam etiam papauer, quod tamen medicamentosum est magis: huius enim semine ad somnũ conciliandum vtimur. Aliæ denique herbæ sua etiam folia fructuum vice nostro gustui suauissima reddunt: cuiusmodi sunt eæ de quibus in area superiori à nobis fusissime dictum est. Sed iam à peponibus incipiendum. 181

Peponum itaque multa sunt genera, ab ipsorum sapore & figuris petita. Est enim ventrosus pepo,

qui vulgo dicitur *pompon*, éſtque ab ipſo pediculo vſque ad oculũ ſtriatus. Eſt præterea alius paulo oblongior, ſtrijs non vſqueadeò prominentibus, quem fœminã appellant, atque hanc vulgus quoque peponam vocat. Sũt & alij pepones, quos hircos ſiue hircinos aut hircas vocamus, *pompons turquins*, habentúrque apud nos in ſummis delicijs: ſúntque coloris multũ viridis, vt nigri quodammodo appareãt, ſaporíſque admodum delicati. Quinetiam arte hortenſi & diligenti ſationis cura ab olitoribus hoc eſt inuentum, vt peponũ ſemen ſaccaro, aut aqua ſaccarata irrigatum, ipſis fructibus, qui deinde ſuccreſcunt, ſaporis admodum dulcis, qualis eſt ſaccari, gratiam addãt: quẽadmodum quoque pira moſcata & roſacea fieri videmus: pepones itaque eiuſcemodi vulgo ſaccarati vocantur, *pompons ſuccarins*. 182

Melopepones autem à Græcis dicti, quaſi cydonij, ἀπὸ τοῦ μῆλου, hoc eſt, à pomo vel malo, quod dum abſolute profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, vulgus vocat, *ung coing*: Itali Latinæ vocis veſtigia retinentes *melo codognio*. habent autem melopepones mali cydonij figuram, eóſque vulgus appellat melones, *des melons*, quos vt cognoſcamus & diſcernamus à peponibus, ſciendum eſt pepones maiores eſſe ſtriatos, in ipſa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, leuiorem, & inſipidiorem: melopepones autem, duriorem magis, firmam & ſolidam: porrò paruam habẽt cauitatem cum multis ſeminibus: neque tam grandes ſæpius reperiuntur quàm ipſi pepones, ſuccúmque iucundiorem ha-

bent,& carnem vtplurimum albicantem. 183

Est & alius pepo,qui citrulus à practicis medicis vocatur, quasi citreolum dicere velint, quòd citrei mali colorem & formam habeat, éstque, quantum audio,saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melonum folijs hoc differunt,quòd pluribus incisuris diuisa sint, veluti in alarum aut pennarum formam. 184

Succurrit hoc loco, vt inter peponum genera adnumeremus eos veluti pepones in Melita insula Siciliæ proxima frequentes,quos vulgus Italorum *bothecas* vocat: reperiuntur enim etiam apud Italos, præsertim in Campania : habent autem folia melonum folijs similia, tamen latiora, florem quoque similem,sed latiorem:fructum verò multo crassiorem, strijs haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum crassum habent,in quo videntur maxime à melonibus differre. Cæterum fructus varij sunt:alij enim albicantes, alij natura multò viridiore apparent:qui cum permaturuerũt, incredibilem dulcedinem ori præstant: quorum succo ardenti febre laborantes rustici Melitenses in potu vtuntur. 185

Sunt præterea etiam alij pepones, quos vulgus vocat, *pompons d'hyuer*: nos verò vulgarem quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis hyemales appellabimus: possunt enim ad hyemem vsque adseruari, neque vnquam in ipso solo maturescunt: sed collecti, & solaribus appensi, tandem maturi & flaui fiunt, vt etiam hyeme gratissimum succum & cibum præbeant: est autem fructus eorum minor paulò, quàm pe-

ponum esse soleat. 186

Et quia cucumerum paulò antè mentionem fecimus, æquum est, vt de ijs etiam disseramus. Cucumerem igitur, quem vulgus vocat, *ung concombre*, duplicem faciemus: satiuum & agrestem. Satiuus quidem descriptione nõ eget, atque ab aliquibus, nempe Columella & alijs, vocatur anguinus à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus. Agrestis verò, vulgo cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamẽ, & aspera magis: sed fructum fert oliuę similem, paulo maiorem, & striatum aliquantulum: qui dum excernitur, veluti ventosa sonat, & semen longissime iaculatur: cuius succo conficitur id medicamentum, quod medici elaterium vocãt. Cæterum cucumis Græcis sicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei instrumento quo sanguinem extrahimus (ventosam quidam nominant) commune est. 187

De cucurbitis autem, hoc loco nihil est quod dicamus, etsi fructus sit esui commodissimus: satis enim dictum est de ijs in superioribus, vbi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerarijs, potissimũ ea quæ fert fructũ lagenulis similem, quem quidam lagenulatum vocant. 188

Mala insana, Barbarus in Dioscoridis caput 79. libri quarti, de mandragora, ea esse dicit quæ ab Italis melezana, à nostris poma cupidinis vocantur, *pommes damours*: de quibus nihil à veteribus scriptum fuisse video: sicut hercle multa quõdam fuere, quæ hodie vel ignorantur, vel certe non habentur. Mala ergo insana à frutice vulgari sunt passim nascente, vt melones & cucurbitæ:

pari quoque cultu, folijs prope ficulneis, flore oblongo, specioso, candido. Manditur vulgo pomũ ex oleo, sale, pipere, fungorum modo coctũ. Hæc Barbarus. Huiusmodi autẽ poma vidimus in hortis Renati Belaii Cenomanensis episcopi, Cardinalis Paris. fratris. Sed & folia eius fruticis nobis apparuerũt parte altera spinis horrida: atque adeò totus caudex, & maxime quæ cuppula vulgo vocatur, sub qua cõtinetur fructus: flos autẽ pallidior nobis visus est, potius quàm albus. 189

Conseritur etiã in hortis frutex humi serpens, neque se altius attollens, ex quinque foliorum genere fructum ferens esui gratissimum, rubescentem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine, qui à nostris æstate habetur in deliciis, editúrque interdum cum cremore lactis, aut vino, saccaro imbuto, vocantúrque fraga, *des frayses*, súntque omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius grammaticus, nescio tamen qua ratione, mora terrestria appellat. Sunt autẽ quædam fraga, quæ à poetis montana vocitãtur, quòd passim in ipsis montibus & syluis crescere solent, vt ea ab ipsis terrestribus, aut satiuis distinguerent. Quinetiã fragorum quoddam genus nobis visum est tam odorum, vt nihil odoratius dici possit, éstque is fructus paulo maior alijs fragis, quorum omniũ, quẽadmodum & rubi idæi, color duplex cõspicitur: fraga enim sunt quædã alba, quædam rubra, eiusdem tamen vtraque facultatis. 190

Corianon præterea, quod & Corion, & Coriãdrum dicitur, *de la coriandre*, in hortis nostris ho-

die cõſeri cœpit: folia habet ad radicem lata, quæ dũ percreuerũt, ſunt feniculo ſimilia: paulo tamẽ latiora, ac quodãmodo flaueſcentia: florem albũ gerit, veluti ex quadã vmbella parum diuulſa, neque admodum coacta prodeuntẽ. Cæterum ipſa planta admodũ fœtet, non ſecus atque illa, quam cotylam fœtidam vulgo vocamus, vtrique tamen idem odor non eſt: ſemẽ autem aceto maceratum eſui quamoptimũ eſt, alioqui inter venena à Dioſcoride enumeratur, vt ſua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri ſemẽ, ſaccaro conditum cum anyſo, & alijs permultis, pharmacopolæ in ſuis tragematis reponere ſolent, & in bellariis à nobis editur. 191

Anyſum autem, *de l'anis*, cuius meminit Plinius lib.19. cap.8. & lib.20. cap.17. quod & anicetum vocatur, quoniam anethi modo, inquit Barbarus, appetentiã ciborum præſtet: planta feniculo congeneri creſcit, cuius prima folia latiora ſunt aliis, quæ, dum ipſa herba in caulem aſſurgit, ſemper minuuntur, ſeménque ad ipſius feniculi ſaporem etiam accedit: dulcius tamen, quo vtimur ad flatus ventriculi diſcutiendos, optimum autem in Syria & AEgypto naſcitur. 192

Cinara, cardui ſatiui ſpecies, cuius ſummitate & veluti fructu (quem Græci ſcolymon, Latini ſtrobilum vocant, quòd ſit ipſe echynus vel capitulus nuci pineæ ſimilis) in edulijs vtimur: atque hunc quidem Hippocrates cocalum vocat: cui dictioni articulus Arabum, ſubinde à quibuſdam eſt additus, & alcocalus dictus eſt: deinde verò corrupto articulo, articocalus, vulgo *artichault*.

Tota autem plãta, atque adeò totus ipſe carduus à Columella cinara appellatur, fortaſſis ob id quòd dum ſeritur & excolitur, cineribus maxime gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3, Cinaræ ſobolem melius per atũni æquinoctium diſponemus, ſemẽ commodius circa Cal. Martij ſeremus, eiúſque plantam circa Cal. Nouembris deprimemus, & multo cinere ſtercorabimus. Quidam tamen malunt cinaram à Cinara puella dictam, quæ in eius ſpeciei carduum mutata eſt. 193

Papauer, etſi in edulijs frequens vſqueadeò non ſit: tamen & quia in noſtris hortis frequẽtiſſimus eſt, & quòd eius ſemine plurimũ in medicamentis vtimur ad ſomnũ conciliandum (vnde ſoporiferum papauer à Virgilio dictũ eſt) prætermittendũ hoc mihi nõ videtur, vt de eo dicamus. 194

Papaueris igitur (quod Græci Mecõ, vulgus vocat *du pauot*) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidem vel à floris colore, vel à folio deciduo, vel à vaſculis & ſemine, inter ſe differunt. Papaueris autem ſatiui, aliud album dicitur, quod & flore & ſemine deprehendi tale eſſe poteſt: eóque permultos vti vidimus in iuſculis ad ſoporẽ concitandum: aliud verò nigrũ appellatur, éſtque tale & ſemine & folijs & floribus, quæ quidem nigricãtia apparent, cuius multus & præcipuus vſus eſt in re medica. Eſt & aliud papauer, quod Dioſcoridi, & alijs cornutũ ſiue corniculatum appellatur: florémque luteum gerit, cuius ſiliquæ in extremo veluti colubri rictum præ ſe ferunt. Quarta papaueris ſpecies eſt, quæ paſſim in agris creſcit, dum frumenta meſſem appetunt: dicitúrque

papauer erraticum aut Rheas, vulgo *du ponceau, ou du coquelicoq*: folia & ſemen papaueris habet: cæterum rubra, & admodum decidua, ſiliquas etiam multo minores. Illud autem memoria tenẽdũ eſt, omnia papauerũ genera, ſingulis annis ſemine erumpere, non ex vetere radice: ſolum papauer corniculatum radice eſſe perpetua, ac ſemine & radice creſcere. Sed iam æquum eſt, vt ad puluinum radicarium deſcendamus.

PVLVINVS RADICARIVS.

195

Abſoluta ea hortuli noſtri parte, quæ ſemina & fructus herbarũ, quibus veſcimur, cõprehendebat, ſupereſt tantùm vt de ijs diſſeramus, quarũ radicibus aut crudis, aut coctis, quotidie in cibis vtimur. Ac primũ ab ipſa radicula incipiendũ. 196

Radiculam Columella, Græci raphanum vel raphanida vocant, Itali vocem adhuc retinẽtes, *un rauanel*: Galli, *une raue*, appellauere. caule vno aſſurgit ferè arboreo, vt in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachana Græci vocant, hoc eſt, vt vertit Gaza oleriarborem, & quaſi olus arboreſcens. Cæterũ raphani radice cruda, minutim conciſa, cum aqua & ſalis pauxillo, hodie vtimur ad prouocandam ciborum appetentiam, & vrinas promouendas. Tantum illud notandũ eſt, radicum raphani, alias eſſe dulces admodũ, alias ſubacreis, alias omnium acerrimas: quarum ſucco cum oxymelite, Galenus vſus eſt ad vomitum excitandum. Aliam præterea raphanum agreſtem poſuit Dioſcorides, quã Romanis Armoraciam appellari contendit, folia ſatiuæ ſimilia habentẽ,

multóque magis lapſanæ. Creſcit potiſſimum circa margines itinerum, & loca arenoſa. Eſt inſuper alia herba, quæ radiculæ quoque nomẽ apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & vtiliore parte, ne quis fortaſſe nominum affinitate hallucinetur: eámque Græci ſtruthion vocant: nõnulli lanariã herbã vocauere ab vſu, quòd eius radix, quæ magna eſt, cõciſa, purgandis lanis admodũ conferat. Plinius lib.24. cap.11, Spinoſa eſt herba, caule lanuginoſo, flore ſpectabili, ſine odore, &c. 197

Rapum ſiue napum, aut rapam Latini, Græci gongilida ſiue gongilem appellant, vulgus vocat, *ung nauet*, genus oleris in vſu frequentiſſimũ apud nos, præſertim in condiendis iuſculis: ſunt enim napi ipſis rapis congeneres. Cæterum vtriuſque variæ ſunt ſpecies, quas qui diligentius conſiderare volet, requirat Theophraſtum, lib.7. cap.4. & Plinium lib.18. cap.13. & 19. Item de napo Buniade, Dioſcoridem, cap.121. lib.2. 198

Taceo hoc loco, quòd cyclaminum ſiue tuber terræ, quem vulgus vocat panem porcinũ, Latini etiã rapum appellauere, ſiue terræ vmbilicũ: quia rapi ſimilitudinẽ præ ſe fert, vt rapũ eſſe dixeris, niſi fructum videas: folio eſt hęderaceo, purpureo, vario, caule glabro, quatuor digitorũ magnitudine, flore purpureo, roſæ figura, radice nigricante, modice lata, in medicinis cõmendatiſſimũ. Eſt & aliud tuber terræ Latinis dictum, Gal. *des truffles*: Græcis hydnon, ſiue, vt multis placet, oednõ, à tumore: in delicijs ſemper habitũ. Naſcitur hoc ſine vlla radice, & folio, & flore, vtrinq; terra circũdatũ, nullis fibris nixum, nec vtique ex tuberante

loco, aut rimā agēte: ſiccis & ſabuloſis locis gignitur, præſertim autūno per tonitrua. Duplex tuberū genus, arenoſum vnū, dētibus inimicū. Alterū ſyncerū, bonū, ſuauiſſimū, colore flaueſcēte. 199

Rapunculus autem ſiue napunculus, vulgo *reſponces*, radicula eſt diuitum lautiorúmque menſis petita, qua potiſſimum tempore quadrageſimali vtimur. Herba verò ipſa, folia gerit anguſta, in mucronem deſinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lichnidi herbæ ſimilem, niſi quòd numeroſiores fert rapunculus, apparéntque apud nos præſertim circa autumnū. Eam herbam quidam locuſtam, ſiue pedē locuſtæ appellauere, ab ipſius radicis ſimilitudine : vnde etiam exiſtimauerunt Ioannis Baptiſtæ cibum in deſerto fuiſſe: nam & locis incultis creſcit: veriſimile enim non eſt animalibus illis, quæ locuſtarum nomen habent, quenquem veſci poſſe. Neque verò omnino alienum videbitur, ſi etiam hoc dicamus, quādam eſſe herbam veteribus incognitam, quæ vulgo ſcrofularia maior dicitur, radice propemodū ſimilem ipſi rapunculo : gratiſſimi item ſaporis, & guſtus iucundiſſimi: cæterum folia diuerſa habentem, vtpote violæ nigræ. 200

Paſtinaca duplex : agreſtis, quæ & Daucus quibuſdam appellatur (cum tamen à Dauco differat ſitu purpurei floſculi in medio vmbellæ apparētis) vulgus autem noſtrum paſtinacam agreſtem vocat, *des panetz*, radicem habet caro ſimilem, quam ruſtici pro panace vſurpant, folia vtrinque diſtincta per alas. eſt & ſatiua quæ Columellæ libro 9. cap. 4. edomita appellatur, quam (inquit)

ſtaphylinum Græci vocant: éſtque hæc hortenſis & latifolia, radice multo craſſiore & iucundiore quàm quæ erratica eſt, & à pharmacopolis Baucias appellatur: eſt enim tenuifolia, & radice minore. ſatiuam autem paſtinacam vulgus vocat, *des paſtenades*: habétque folia vitis & ficuum, ſtellatim diſpoſita, florem luteum. 201

Panacis autē genera multa ſunt, tum apud Plinium, tum etiā apud alios authores, quæ quidem difficillime in noſtrum vſum reduci poſſunt. Eſt enim panax, quod heracleoticum dictum eſt, ſiue heraclium, quòd ab Hercule inuentum ſit: éſtque folijs aſperis ad ficulnea tendentibus, herbacei coloris, in ambitu quinquepartito diuiſis, caule vt ferulæ altiſſimo, qui lanugine quadam incaneſcit, flore luteo, ſemine odorato, radicibus multis ab vna origine prodeuntibus, ſucco graueolente, qui ſcalpello abraſus, ac deinde in ſole ſiccatus, à pharmacopolis opopanax appellatur: creſcit autem potiſſimum circa aquas. Eſt & panax aſclepium ab AEſculapio inuentore ſic dictum, quo nomine vnam ex ſuis filiabus appellauit. eſt autem folio maiore quàm feniculus, caule leui, geniculato, &c. videto Dioſcoridem. Aliud eſt præterea panacis genus, quod Chironium dicitur, à Chirone centauro medico inuentum. Eſtque folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiam ea herba quæ Dioſcoridi Liguſticū appellatur, quòd in Apēnino liguſtico creſcat circa Genuam, panacis ſpecies eſſe creditur, eſt enim huic ſimillima: atque ob id ab indigenis panax appellatur: radice autem & caule heracleotico panaci

ſimile eſt, caule tenui, geniculato: folijs ſertulæ campanæ, quæ Græcis melilotos dicitur, *du melilot*: mollioribus tamen, & odorantibus circa vmbellam, in qua ſemen eſt longum, durum, amarū, ſecundæ ſpeciei Dauci conueniens. Quod autem pharmacopolæ corrupte leuiſticum appellant, *de la leueſſe*, id ne credideris eſſe idem cum liguſtico Dioſcoridis, quod & Galenus Libyſticum appellat: id enim Ruellius noſter (vir incōparabili doctrina & eruditione præditus, & rei herbariæ omnium longe peritiſſimus) putat eſſe verum Smyrnium Dioſcoridis, tota enim planta myrrham olet. Smyrniū autem verum, Manardus, ſingulare quoddam noſtri temporis ornamentum, putat eſſe id quod vocamus petroſelinum Macedonicum, vt prius iam dictum eſt. 202

Car⁹ ſiue caros, ſiue carū cari, vulgo, *des carottes*: radicē etiam nobis iucundiſſimā prębet, qualis eſt paſtinacæ: rubrā tamē, interdū etiā coloris buxei, quæ cū aceto & oleo ac ſale editur acetarij vice, prius tamen cū vino cocta, aut inter cineres. Cæterum vmbellam etiā paſtinacæ ſimilē gerit. 203

Siſaron Græcis, Romanis ſiue Latinis (inquit Dioſcorides) Siſer id eſſe putāt omnes, quod nos vocamus, *des cheruitz*, cuius radix elixa aut frixa, eſui nobis eſt gratiſſima, præſertim circa quadrageſimæ tempus. 204

Cepa cepæ, ſiue cepæ ceparū, lachrymoſum olus, multiplex, ſed omniū vires eædem: tantū enim ex nationibus diſcrimina ceparū petita ſunt, quæ Theophraſtus lib. 8. de plātarum hiſtoria, & Plinius lib. 20. latius docuerunt. Sunt enim aliæ dul-

ces, aliæ acres, quædam item albæ, & quædam rubẽtes. Sũt & cepollæ ab antiquis appellatæ, cepis quidem minores, quas vulgus noſtrum appellat, *des ciboules*, quarũ folijs ternis, interdũ etiam quaternis tantũ vti ſolemus in acetarijs, ad frigidorũ olerum qualitatem emẽdandam. Sed & quæ paulo maiores ſunt cepæ, quarum folijs & radice vſus eſt in condimentis, puto à noſtris appellatas, *des ciuotz ou des oignonnettes*. Marſica enim ſimplex quæ ab Hermolao deſcribitur, habétque radicem ampliorẽ & ſolam, atque ob id à ruſticis, inquit, vnio appellata eſt. Sanè eã eſſe puto quam noſtri, ruſticã illam vocem imitantes, appellauerunt, *oignon*, quaſi vnionẽ dicere voluiſſent. Cæterum, quæ cepæ ſunt albæ & recentes, mitiores eſſe ſolẽt: quæ autem veteres & flauæ, acriores. 205

Allium item, quod Græci ſcorodon vocant, vulgus noſtrum *des aulx*, non contemnendum in ruris honore & hortorum diſciplina locum inuenit: honeſtum enim ac gratum ruſticæ plæbi obſonium: quapropter etiam à Columella inter hortorum delicias annumeratur lib. 11. cap. 3, Vlpicũ, inquit, quod quidam allium punicum vocãt, Græci autẽ aphroſcorodon appellant, longè maioris eſt incremẽti quàm alliũ, ídque circa Calendas Octobris, antè quàm deponatur, ex vno capite in plura diuidetur: habet enim velut allium plures cohærentes ſpicas, eǽque cum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, vt in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis aquis. Hæc ille. Quibus verbis, & quid ſit vlpicum, & quid allium, cognoſcas. Cæterum eſt & allium ſylueſtre, quod paſſim in pratis cre-

ſcit, vocatûrque Græcis ophioſcorodũ, quaſi ſerpẽtis allium. Scorodopraſſum autem aliud eſt allium porracei generis, de quo prius in porro diximus. Atqui varias alliorum differentias, vt enumerare difficile eſſet, ita certè nimis longum & prolixum, quàm inſtitutum noſtrum expoſtulat. Itaque qui hæc deſyderabit, habeat in promptu neceſſe eſt Plinium, Dioſcoridem, & Theophraſtum. Tantũ illud addam, poſtremis diebus apud nos quorundam ſtudioſorum diligentia, inuentã fuiſſe illam herbam, quæ quia confricata allium quadantenus redoleat, à Græcis ſcordion appellata eſt, à Latinis verò trixago paluſtris, quòd locis paluſtribus potiſſimum creſcat, hactenus quidem incognita. nam & pharmacopolæ huius loco aliam herbam, & facultate, & figura longè omniũ diuerſiſſimam vſurparunt, quæ Barbaro ſcorodotis appellatur : nihil enim habet ſcordio ſimile, præterquam quod allium redolet. Scordion enim multo minus eſt, & folia chamedryos gerit, quæ vulgo vocatur, *de la germandree.* 206

Bulbus Græcis ſiue bolbus, cibus Veneris irritamento potius quàm vitæ vtilis : quo tamen ad prouocandam appetentiam vtimur, vnde vulgo nomen retinet, *des appetitz.* Latini Aſcalonitas vocant, quod etiam nomen vulgus retinuit, *des eſchalottes.* Martialis multis in locis ſalaces bulbos appellat, quod & ex illo epigrãmate facilè cõijcitur,

Cum ſit anus coniunx, & ſint tibi mortua mẽbra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Eſt etiam bulbus agreſtis, cuius flore ruſticæ mulierculæ in ſuis coronis vtuntur, quem Græci Cõ

dion vocant. Quinetiam alius eſt bulbus, qui lanoſus dicitur, & in litore frequens: inter cuius primas tunicas, inquit Marcellus, & id quod manditur, tam vera lanæ eſt ſimilitudo, vt ex ea veſtes confici poſſint. Quinetiam alius eſt bulbus, vomitorius appellatus, ad differentiam bulbi cibarij: éſtque folijs nigris, radice allio ſimili, & vomitum ciet. Sunt & alia permulta bulborum genera ab eorũ magnitudine, colore & figura petita: quæ qui diligentius cognoſcere volet, requirat Theophraſti librum octauum de plantarum hiſtoria, & Plinium, apud quem Gallia Remenſis hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimum abundet, ſponte enim illic naſcuntur & creſcunt. 207

Aſphodelus, quæ & haſtula regia & albucus dicitur (vulgus pharmacopolarum corrupto nomine vocat *aphrodilorum*) inter bulbos à Plinio cõnumeratur lib. II. cap. 17. Eſt autem folio porraceo, radice bulboſa & multiplici, vt interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura, & ſapore ſcillæ radici ſimilis, quæ eſui erat antiquis cum ficubus, vel cocta inter cineres. 208

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis heleniũ (vel quòd ex lachrymis Helenæ nata ſit, vel quòd ab Heleno Troiano inuenta) vulgo autẽ enula campana, Columellæ inula appellatur. Eius autem folium eſt latiſſimum, ad ſymphiti folium accedens, de quo prius à nobis dictum eſt: ſed eſt albicans, & parte altera lanuginoſum: florẽ gerit luteum, radicem craſſam, & amaram odoris optimi: quæ cum melle aut ſaccaro condita, aduerſis aeris peſtilentijs no-

xam plurimum valere dicitur:quo nomine etiam cruda à multis tẽpore peſtis manditur,& in hortis eius rei gratia conſeritur.

Alterũ genus helenii affert Dioſcorides ex Crateua herbaria,ramulis cubitali magnitudine,ſerpilli modo per terram repẽtibus,folio lenticulæ, ſed longiore & crebro,radice pallida,digiti craſſitudine,cortice nigro. 209

Atque hæc erit quartæ hortuli noſtri areæ clauſula:à qua dum recedimus,totam rei hortenſis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, ſtilo, ſtudioſis iuuenibus relinquimus : non enim ijs hæc ſcripſimus,qui in re herbaria tam ſunt exercitati,vt tum Græcos,tum etiam Latinos authores omnes, qui de hac re diligentius ſcripſerunt, facillimè teneant. Quapropter etiam medicas herbas, hoc eſt,quæ medicis ſolis ſunt cognitæ: præterea etiam eas quæ noſtræ regioni familiares non ſunt, omiſimus. Tantùm eas adſcripſimus,quæ mediocritas noſtra aut adſequi potuit, aut eruditiſſimi iuuenis Franciſci Menantelli noſtri in hac re coadiutoris diligentia cognouiſſe. Quod ſi iuuenibus placere videbimus, (vt ſanè placere debebit)futurum eſt,vt propediem ſeminarium à nobis accipiant, in quo arbores fructiferas, & quibus viridaria conſeri ſolent, adſcriptas inuenient. Quòd ſubinde ſubſequetur vinetum,eadem opera conſcriptum, antiquorum morem in conſerendis ac pangendis vineis exprimẽs:item vitium genera, atque adeò herbas quas paſſim in ipſis vineis ſuccreſcere videmus. Hoc vnum præterea lectorem admonitum velim,

pro suo candore semper vt sit æquus ac facilis : si quid est in hoc libello vtile aut rectum, id totum & suum & sua causa factũ existimet. Si verò quid erratum, aut minus rectè assertum, id quidem nostrum esse putet, à quibus humani, vt inquit ille, nihil est alienum. Ac si id verum est, quod quotidie videmus, nihil tam expolitum, támque expurgatũ fieri posse, in quo non sit aliquid quod damnari ac reprehendi queat : est sanè vnde nostram audaciam tueamur, quando huic periculo omnes ex æquo subiacent.

INDICES DVO LATInarum & Gallicarum vocũ, quæ in hoc libello explicatæ reperiuntur: quorum numerus, iis numeris respondet, qui suo ordine per totum libellum conspersi sunt. Quod si in principio sententiæ, id quod quæris, sese prima fronte tibi non offerat, legenda erit tota sententia, ne illud etiam ignores.

A

INDEX GALLICARUM DICTIONUM.

Halicacabi descriptionem, quæ est fol. 36. numero 77. sic locupletiorem facies & emẽdatiorem: nam id tantum succurrit nobis, iam impresso folio.

Halicacabum siue halicacabus, solani species, in vineis frequentissima, & propter delectationẽ in hortis conseri solita. fruticosa est planta, vesiculas multas proferẽs septembri mense, turbinatas, vt ait Plinius: colore primùm viridi, mox paulatim rubescente, vnde à Latinis vesicaria appellata: in officinis pharmacopolarũ audies vocari alcacangi, voce quadã arabica. vulgus nostrum vocat *des coquerelles*: quod nomẽ fere accedit ad id quod inditum est anemonæ erraticæ, *des coqueretz*: nam ita legendum est. Quam autẽ herbam, siue fruticẽ vesiculas etiam proferentem, vulgus nostrum vocat, *des baguenauldes*, certe docuit nos Ruellius esse eã quæ Theophrasto colutea appellatur: nam (inquit) frutex est quadriẽnio se in arborem efferẽs, ramis exilibus, folio fœnogręci, membraneo, folliculo pellucente, prætumido, & veluti quodam spiritu distendẽte, turgido, ita vt digitis si prema-

tur, crepitãs dissiliat: in quo semen atrum, durum, latũ, lentis magnitudine. Mauritani sermone suo vernaculo *Sene* vocãt: quæ vox officinis hodie remansit, vt folia sene appellẽt supradicti fruticis, quæ purgatoriam vim habent.

In arearum porrò diuisionibus, fo. 37. num. 81. Catonis authoritatẽ sic scriptam & interpretatam esse opus est.

Cato cap. 91, Aream (inquit) sic facito. Locũ vbi facias cõfodito: postea amurca conspergito benè, sinitóque cõbibat: postea cõminuito bene glebas. deinde coæquato, & pauiculis verberato. Sũt certe pauiculæ, instrumenta hortensia, quibus terra iã coæquata verberatur & conteritur, vt solidior & firmior fiat: à pauiendo quidẽ dictæ: vulgus hortulanorum vocat *ung battoer*. Quemadmodũ instrumentum id aliud quo pauimenta verberãtur, *une hye*, Latini fistucam vocant.

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS

PARISIIS, ANN. M. D. XXXVI.

VI. CAL. APRIL.